

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл:
**ЗЭРЛЭГ АМЬТАН БА БАЙГАЛИЙН БУСАД НӨӨЦ ДЭХ НӨЛӨӨЛЛИЙН
МОНИТОРИНГ**

СЕМИНАРЫН ТАЙЛАН

Оролцогч байгуулагууд:

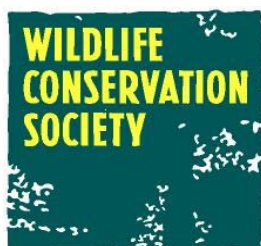
Зүүн бүс нутгийн малчдын нөхөрлөлүүд

*Зэрлэг Амьтан Хамгаалах Нийгэмлэгийн (WCS) Монгол дахь Хөтөлбөр
Дорнодын Улсын Тусгай Хамгаалалттай Газруудын “Дорнод” Хамгаалалтын
Захиргаа*

Дорнод Монголын Нутгийн Иргэдийн Байгаль Хамгаалах Холбоо

2007 оны 9-р сарын 27 – 28

Чойбалсан хот, Дорнод аймаг

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Улаанбаатар 2007

АГУУЛГА

ХУРААНГУЙ	4
УДИРТГАЛ.....	6
ХӨТӨЛБӨР.....	7
СУРГАЛТАНД ОРОЛЦОГЧИД	9
АРГА ЗҮЙ.....	10
Уулзалт ярилцлагын нээлт болон оршил.....	11
Идэвхтэн байгаль хамгаалагчийн ажил үүргийн тодорхойлолт.....	11
Зэрлэг амьтдыг хамгаалахад идэвхтэн байгаль хамгаалагчид юу хийж чадах вэ:	
Олон Улсын судалгаанаас.....	12
БҮЛГИЙН АЖИЛ I: Ажиглагчид/ Нөлөөллийн талаарх идэвхтэн байгаль	
хамгаалагчийн мэдээллийн хуудас.....	20
Баг 1 – Зэрлэг амьтадад үзүүлэх нөлөөлөл.....	20
Баг 2 – Ургамлын зүйлүүдэд үзүүлэх нөлөөлөл.....	21
Баг 3 –Байгалийн нөөц болон зэрлэг амьтадад үзүүлэх нөлөөлөл	22
Баг 4 – Усны нөөцийн байдалд үзүүлэх нөлөөлөл	22
Баг 5 – Усны шувуу ба загасанд үзүүлэх нөлөөлөл	23
Ажиглалтанд илэрэх зөрчлүүд – хээрийн дадлага.....	25
Нөлөөллийн талаарх мэдээллийн хуудсанд юуг хамуулрах вэ –Хэлэлцүүлэг	25
БҮЛГИЙН АЖИЛ II: Мэдээллийн хуудсыг хийх – 6 хэсэг.....	26
Ажиглалтыг хэзээ хийх вэ – Хэлэлцүүлэг	27
Сонгосон 3 Нөхөрлөлүүдийн Илтгэл: <i>Есөн эрдэнэ, Зэгстэй, & Баян ухаа</i>	28
Сургалтыг Дүгнэсэн Байдал Ба Хэлэлцүүлэг	28
Хаалтын Үйл Ажиллагаа– Доктор Энтони Лайнам.....	28
ҮР ДҮН	29
ДҮГНЭЛТ	32
ХАВСРАЛТ I: Уулзалт ярилцлаганд урьсан захиа	34
ХАВСРАЛТ II Оролцогчидоос авах санал асуулга	36
ХАВСРАЛТ III Зэрлэг амьтад дахь Ан агнуурын тухай хуулийн зохицуулалтын тест ...	38
ХАВСРАЛТ IV Идэвхтэн байгаль хамгаалагчыг үнэлэх маягт.....	42
ХАВСРАЛТ V Нөлөөллийн талаарх нөхөрлөлийн мэдээллийн хуудас	44
ХАВСРАЛТ VI Уулзалт ярилцлагын тэмдэглэл ба нөхөрлөлийн саналууд	46

Илтгэлд оролцсон:

Антони Лайнаму PhD. Бүс нутгийн зөвлөгч, Ахлагч биологич, Азийн Хөтөлбөр WCS

Анн Винтерс MS. Хөтөлбөрийн менежер, Монгол дахь Хөтөлбөр WCS

С. Болорцэцэг Байгаль хамгааллын биологич, Монгол дахь Хөтөлбөр WCS

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

Фото зургууд:

Анн Винтерс – 6, 8 хуудас; 10 хуудас зураг 1; 24, 25, 28, 32 хуудсууд

С.Болорцэцэг – 10 хуудас зураг 2

ХУРААНГУЙ

Сургалтын гол зорилго нь нөхөрлөлийн газар нутагт түшиглэн байгалийн нөөц болон зэрлэг амьтадад тулгарах бэрхшээл, нөлөөллийн мониторингийн үр дагаварыг гаргахад чиглэсэн байсан. Малчдын нөхөрлөлийн ахлагч болон идэвхтэн байгаль хамгаалагчид өөрсдийн мэдээллүүдээ цуглуулан авирч нөлөөллийн тухай боловсронгуй нэг системтэйгээр хөгжүүлэх хэрэгтэй болоод байна.

Сургалтын эхэнд оролцогчид идэвхтэн байгаль хамгаалагчидын хариуцлага, ажил үүргийн талаар ярилцаж гол нь байгалийн нөөцийг ашиглах, хууль бусаар агнах зэрлэг амьтдын талаарх мэдээллийг хэрхэн тэмдэглэх тухай байсан. Түүнчлэн Азийн бусад оронд зэрлэг амьтдын талаар түүнийг хэрхэн хамгаалах талын ажил хийгддэг жишээ болон монгол орны зүүн бүсийн нөхөрлөлүүдийн газар нутагт зэрлэг амьтдын хууль бус гэмт хэрэг, тулгарах бэрхшээлүүд, нөлөөллийн мэдээллүүдийн талаар ярилцсан. Сургалтын үйл явцын дундуур оролцогчид багуудад хуваагдан усны шувуу ба загас, усны нөөц, зэрлэг амьтан болон зэрлэг ургамалд үзүүлэх уул уурхайн нөлөөллөл, зэргийг жагсаан хэлэлцсэн.

Хэрлэн голын ойролцоо хээрийн дадлага ажлыг хийн байгалийн нөөцийн бэрхшээлд тулгарах дадлага ажлыг хийж зэрлэг амьтад болон байгалийн нөөцөд тулгарах бэрхшээлүүдийг жагсаан гарган мэдээллийн хуудас хийх талаар хэлэлцүүлэг хийсэн. Оролцогчид нь мэдээллийн хуудсаа хөгжүүлэх үүднээс дахин багуудад хуваагдан түүнийг хийж дуусгасан бөгөөд дараа нь түүнийг идэвхтэн байгаль хамгаалагчидад тараан өгөх юм. Мэдээллийн хуудас дээр байгаа өгөгдлийн дагуу мэдээллээ дараагийн 3 сар цуглуулан 2008 оны уулзалт дээрээ авчрахаар болсон ба “Зэрлэг амьтан хамгаалах нийгэмлэг” нь ирэх удаад зохиох семинараар байгалийн нөөц хамгаалагчид болон нөхөрлөлүүдийн хооронд хуулийн хэрэгжилтийг бэхжүүлэх зорилгоор хамтарч, бэрхшээлүүдийн талаар цуглуулсан тэдний мэдээлэл бүрийг газрын зурагт оруулж цаашид хөгжүүлэх санал байгаа юм.

Тус сургалтаар өмнө сонгогдон хамтран ажилласан 3 нөхөрлөл оролцон өөрсдийн газар нутгийн зэрлэг амьтдын мониторинг болон менежмент төлөвлөгөөгөө танилцуулсан бөгөөд энэ нь бүх оролцогчид өөрсдийн нөхөрлөлийн газарт зэрлэг амьтдын мониторингийн хувьд менежментийн болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөөгөө хэрхэн бичих тоймыг харж тус бүрдээ тэмдэглэн авсан юм.

Зөвлөмж

Ойрын хугацаанд хийж гүйцэтгэх ажил: 3 – 6 сар

- Оролцогчидод мэдээллийн хуудсаа тараах
- Оролцогчид мэдээллийн хуудас дээр байгаль орчны бэрхшээлүүдийг тэмдэглэх

Богино хугацаанд хийж гүйцэтгэх ажил: 6 – 12 сар

- Дараагийн уулзалтаар цуглуулсан мэдээгээ авчрах бөгөөд хууль бус үйл ажиллагаа болсон газарт дүгнэлт хийх, газрын зурагт оруулах
- Идэвхтэн байгаль хамгаалагчид болон бусад малчид нь бэрхшээл тулгараад байгаа гол зүйлүүд, бэрхшээлүүдийн тохиох улиралаар нь хэр давтамжтай эсэх талаар тухайн бэрхшээлд хэн хамаатай байгааг (малчдын эсрэг) үнэлж чадна. Тэдний санал асуулгаар бэрхшээлүүдийг цөөлөхдөө хятад болон, дотоодын хувь хүмүүс, хулгайн анчид, ургамал түүгчид зэргийг (ОУ-ын уул уурхайн компани) багасгах зорилгоор ажлаа нилээд өндөр түвшинд хийх хэрэгтэй байна.
- Үйл ажилгааны хэрэгжилт болон эргүүлийн мэдээллийн хуудас хийх, ажлын хуваарь гаргах зэргийг ирээдүйд тэдний оролцоотойгоор аймаг сумын байгаль хамгаалагчидад танилцуулах

Урт хугацаанд хийж гүйцэтгэх ажил: 12 – 24 сар

- Зэрлэг амьтан, ургамал тэдгээрийн амьдрах орчинд тулгарах бэрхшээлийг мониторинг хийж, нөхөрлөлийг бодлогын түвшинд хөгжүүлэх
- Байгалийн нөөцийн талаар цуглуулсан мэдээг компьютер ашиглан мэдээллийн сан үүсгэн газар зүйн мэдээллийн системд оруулах
- Засгийн газрын агентлагын хуулийн хэрэгжилтээр тус бэрхшээлүүдийн мониторингийн талаар хийсэн мэдээллээ байх ёстой системтэй нь холбон нэг тогтолцоо үүсгэн баталгаажуулах
- Зөрчлийн эсрэг үйл ажиллагаанд малчдын нөхөрлөлийн цуглуулсан мэдээг ашиглан түүний хэрэгжилтийг дэмжих

УДИРТГАЛ

Зүүн бүсийн хэмжээнд хүрээлэн буй орчны хуулийг хэрхэн мөрдөх тал дээр нөхөрлөлийн ахлагч болон идэвхтэн байгаль хамгаалагч (ИБХ) нарын мэдлэгийг дээшлүүлэхэд тус сургалтын гол санаа байсан бөгөөд энэ нь тэдний хувьд томоохон хариуцлага болж байна. Хэдийгээр сургалтын хугацаа богино байсан ч хээр хөдөө ажиглалт хийх явцад байнга тулгарах байгаль орчны талын зөрчлүүдтэй хэрхэн тэмцэх талаар нөхөрлөлүүдэд тус дэм өгөх санаа байлаа. Сургалтаар ИБХ-д нь байгалийн нөөцийн мониторингийн ажилд хэрхэн татагдан оролцох болсноор хүрээлэн буй орчинд тулгарах байгаль орчны бэрхшээлийн үр нөлөөг гаргах боломжтой болж байна.

Сургалтын зорилго: Бүх малчдын нөхөрлөлийн бүлгээс (МНБ) үүсэн гарч буй идэвхтэн байгаль хамгаалагч нар нь:

- 1) Хариуцсан нутгийнхаа байгалийн нөөц болон зэрлэг амьтдад учирч буй нөлөөллийн талаар мэдээлэл цуглуулж, хяналт хийж сурах
- 2) Туршилтын 3 МНБүлгийн зэрлэг амьтдыг хянах үйл ажиллагаа болон менежментийн төлөвлөгөөний явц, ахицын талаар сонсох
- 3) ЗАХН-ийн Монгол дахь хөтөлбөрийн газрын ажилчидтай уулзаж зэрлэг амьтдыг хянах аргууд, менежментийн төлөвлөгөө болон бусад асуудлаар ярилцах

Гарах үр дүн: МНБ-ийн ИБХ нь хариуцсан нутгийнхаа байгалийн нөөц болон зэрлэг амьтдад учирч буй нөлөөллийн талаар мэдээлэл хэрхэн цуглуулах тухай илүү ойлгоцтой болно. Байгалийн нөөц болон зэрлэг амьтдад учирч буй нөлөөлөл/бэрхшээлийг мэдээлэх стандарт маягт хамтдаа гаргана. ИБХ нь хэзээ, хэрхэн эргүүлд гарах болон байгалийн нөөц болон зэрлэг амьтдад учирч буй нөлөөлөл (бэрхшээл)-ийг мэдээлэх талаар суралцана.

Хамрах хугацаа: 9-р сарын 27 – 28, (1.5 өдөр)

Сургалтанд оролцогчид: – Хэнтий, Дорнод, Сүхбаатар аймгуудын МНБүлгүүд, “Зэрлэг Амьтан Хамгаалах Нийгэмлэг”-ийн Монгол дахь хөтөлбөрийн газар WCS, “Дорнод Монголын Нутгийн Иргэдийн Байгаль Хамгаалах Холбоо” (ДМНИБХХ), “Дорнод Монголын Улсын Тусгай Хамгаалалттай Газрын Хамгаалалтын Захиргаа” (ДМУТХГХЗ)

Болох газар: ДМУТХГХЗ-ы уулзалтын танхимд, Чойбалсан хот, Дорнод

ЗЭРЛЭГ АМЬТДЫН ХАМГААЛАЛ БА ХЯНАЛТЫГ САЙЖРУУЛАХ СУРГАЛТ

ХӨТӨЛБӨР

ХИЧЭЭЛҮҮДИЙН СЭДЭВ

Лекц/үйл ажиллагаа	Огноо	Цаг	Илтгэгч
Туршилтын 3 МНБүлгүүдтэй уулзах – Баян Ухаа, Есөн Эрдэнэ, Зэгстэй	26	13:00	- Анн Винтерс - С.Болорцэцэг
Бүртгэл, хүлээн авалт	26	18:30	- Бүгд
Өдөр 1 – Зэрлэг амьтад, байгалийн нөөцийг хамгаалах: хяналтын үр нөлөө			
Нээлт	27	8:30	- Д.Дагвасүрэн
Илтгэгчдийг танилцуулах – хамгаалал хяналтын хэлбэр жишээлбэл зэрлэг амьтдыг хянах (хулгайн ан, байгалийн нөөц ашиглалт гм.)	27	8:50	- Анн Винтерс
ИБХ-ийн ажил үүргийн тодорхойлолт	27	9:00	- С.Болорцэцэг
ИБХ Зэрлэг амьтдыг хэрхэн хамгаалдаг вэ: Олон Улсын туршлагууд	27	9:30	- Антони Лайнам
<i>Цайны завсарлага</i>	27	10:45	
Бүлгийн ажил I – багийнхаа байгаль хамгааллын зорилтуудыг жагсаах	27	11:00	- Бүгд
Багт хуваагдаж ажиллах 1 – 5 баг (зэрлэг амьтад, ургамлын гаралтай бүтээгдэхүүн, бэлчээр, уул уурхай/газрын тосны хайгуул болон усны нөөц) * Ямар ажиглалтыг ИБХ тэмдэглэх, мэдээллэх вэ?	27	11:15	Зохион байгуулагч: - Анн Винтерс - С.Болорцэцэг
Багийнхаа дүгнэлтийг танилцуулах/хэлэлцүүлэг - ватум ашиглах * баг бүр аль нэг зүйл дээр гаргасан өөрсдийн жагсаалтыг танилцуулах.	27	12:30	- Бүгд
Үдийн хоол	27	13:30 - 14:30	
Багийнхаа дүгнэлтийг танилцуулах/хэлэлцүүлэг - ватум ашиглах	27	14:30	- Бүгд
Хээрийн дадлага: Ажиглагчидад тохиолдох зөрчлүүд	27	15:30	Зохион байгуулагч: - Антони Лайнам
<i>Цайны завсарлага</i>	27	16:30	
Хэлэлцүүлэг –мэдээллийн хуудас хийх		16:45	- Бүгд
Оройн хоол	27	18:30 20:00	
Кино – “Их газар: Planet Earth ”	27	20:00	
Өдөр 2 – Зэрлэг амьтад, байгалийн нөөцийг хамгаалах: хяналтын үр нөлөө			
Эхний өдрийн бататгах	28	8:30	- С.Болорцэцэг
Бүлгийн ажил II – 6 баг * мэдээллийн хуудас хийх– 6 хэсэг	27	9:00	Зохион байгуулагч: - Антони Лайнам
Мэдээллийн хуудас: Багийнхаа дүгнэлтийг танилцуулах/хэлэлцүүлэг - ватум ашиглах	27	10:00	- Бүгд
<i>Цайны завсарлага</i>	28	11:15	

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

Ажиглалтыг хэзээ хийх вэ: - Нөлөөллийн давтамж – ангийн улирал - мэдээллийг тогтвортой цуглуулах - ирэх 3 сарын мэдээ цуглуулах, 1 сард зураг гаргах	28	11:30	Зохион байгуулагч: - Анн Винтерс
Туршилтын 3 МНБүлгийн танилцуулга –зэрлэг амьтдын мониторинг, менежментийн төлөвлөлт	28	12:00	З'Туршилтын' МНБүлэг
Сургалтын сэтгэгдэл/Хэлэлцүүлэг: - хуулийн дагуу буюу хууль бус агнуурын зэрлэг амьтдад учирч буй нөлөөний тухай тест (10 мин) - ИБХ үнэлгээ	28	13:00	Зохион байгуулагч: - С.Болорцэцэг
Хаалтын ажиллагаа	28	13:50	- Антони Лайнам
Үдийн хоол – Хаалт	28	14:00	
----- Албан бус уулзалт -----			
МНБ-тэй уулзах: - Менежментийн төлөвлөгөөний хэсгүүд - Зэрлэг амьтдыг хянах аргууд: Түүвэр ажиглалт ба мориор явах маршрут замууд	28	16:00 - 18:30	- Анн Винтерс - С.Болорцэцэг
Оройн хоол	28	18:30	
Кино – “Цөлжилт: Planet Earth”	28	20:00	
МНБ-тэй уулзах: - Менежментийн төлөвлөгөөний хэсгүүд - Зэрлэг амьтдыг хянах аргууд: Түүвэр ажиглалт ба мориор явах маршрут замууд	29	9:00 - 17:00	-Анн Винтерс - С.Болорцэцэг

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

СУРГАЛТАНД ОРОЛЦОГЧИД

	Сум	Баг, газрын нэр	Нөхөрлөлийн нэрс	Нөхөрлөлийн дарга	Идэвхтэн байгаль хамгаалагч
--	-----	-----------------	------------------	-------------------	-----------------------------

Сургалтанд оролцогчид:

Дорнод					
1	Матад	Хүрээт Баг-1	Баг хүрээ	Н.Адъяа	
2	Матад	Баг-3	Баян бүрд	Ж.Нямбуу	
3	Баяндун	Хайрхан	Баян ухаа	Д.Нацагдорж	Н.Нанзаддорж
4	Матад	Зүүнбулаг	Баянхангай		Пүрэвдорж
5	Дашбалбар	Чух номинт	Дагуурын шинэс	Б.Дамдиндорж	Очирбат
6	Гурванзагал	Рашаант	Дэлгэр мөнх	С.Бямбаа	Анхцэцэг
7	Баянтүмэн	Хотонт нуур	Хотонт	Ц.Отгонбаатар	
8	Булган	Хулсаншанд баг-2	Хулсаншанд	Н.Эрдэнэчимэг	Хүрэлтулга
9	Дашбалбар	Чух номинт	Чух нуур	Ч.Үржинханд	Гүндэгмаа
Сүхбаатар					
10	Сүхбаатар	Буянтбулаг	Буянт	М.Дамдиндорж	
11	Дариганга	Ганга сөдөт	Ганга сөдөт	Д.Батболд	Сансартуяа
12	Эрдэнэцагаан	Баг-7	Зэгэстэй	Ц.Энхцэцэг	Батсайхан
13	Эрдэнэцагаан	Баг-1	Мойлт		Ш.Эрдэнэ
Хэнтий					
14	Баян овоо	Сүмбэр	Есөн эрдэнэ	Х.Пүрэвдорж	Мөнхбаатар
14 нөхөрлөлд				12 дарага	10 ИБХ
				Нийт	22 хүмүүс

Сургалтанд оролцоогүй:

Дорнод					
1	Матад	Хүрээт Баг-1	Баг хүрээ		Жаргалсайхан
2	Матад	Баг-3	Баян бүрд		Гантулга
3	Матад	Зүүнбулаг	Баянхангай	О.Сүхчулуун	
4	Баянтүмэн	Хотонт нуур	Хотонт		Баяр
5	Халх гол	Халх гол	Буйр нуур	Н.Мөнхдалай	Төмөрбат
6	Чулуунхороот	Галуут	Бүс галуут	С.Мөнхцэцэг	Мөнхбат
7	Чулуунхороот	Улз	Буянхишиг	-	-
8	Чулуунхороот	Галуут	Дотуур булаг		Ганхуяг
9	Матад	Зүүн булаг	Ноос	-	Мөнхоргил
10	Халх гол	Ташгай, баг-3	Ташгай	О.Тунгалаг	Батлай
11	Чулуунхороот	Улз	Улз	Б.Энхгэрэл	Цогоо
12	Баянтүмэн	Баг-1	Шаазан нуур	Ж.Энхжаргал	Пүрэвсүрэн
13	Сэргэлэн	Баг-2,4	Яхь нуур	Ч.Повдорж	Тогтох
Сүхбаатар					
14	Сүхбаатар	Буянтбулаг	Буянт		Дамдинпүрэв
15	Эрдэнэцагаан	Баг-1	Мойлт	Д.Мөнхс	
16	Түмэнцогт	Баг-1	Ханхөхүй	Д.Эрдэнэ	Хадбаатар
17	Эрдэнэцагаан	Баг-1	Хэрстэй	Г.Сүхбаатар	Хатанбаатар
Хэнтий					
18	Дархан	Дотуур булаг	Дотуур булаг	У.Идэрбүргэд	Шуурайбаатар
19	Мөрөн	Өндөр хаан	Өндөр хаан	С.Оюун	Ганбаяр
13 нөхөрлөлд				15 дарага	17 ИБХ
				Нийт	32 хүмүүс

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

Бусад оролцогчид:

Ж. Өлзийтөмөр	Хамгаалалт хяналт шалгалт хариуцсан мэргэжилтэн	ДУТХГДХЗ
Одмаа	Мэргэжилтэн	ДУТХГДХЗ
Р. Амар	Тосон хулстайн БНГ-ын байгаль хамгаалагч	ДУТХГДХЗ
Ч. Чинбат	Монгол Дагуурын ДЦГ-ын Байгаль хамгаалагч	ДУТХГДХЗ
Д. Дагвасүрэн	Захирал	ДМНИБХХ

5 хүн

Эрэгтэй = 17

Эмэгтэй = 10

Нийт 27 хүмүүс

Антони Лайнам	Бүс нутгийн зөвлөгч, Ахлагч биологч	Азийн хөтөлбөр
С.Болорцэцэг	Байгал хамгааллын биологч	Монгол дахь хөтөлбөр, WCS
Анн Винтерс	Хөтөлбөрийн менежер	Монгол дахь хөтөлбөр, WCS
Н. Одончимэг	Зэрлэг амьтдын хууль бус худалдаа хариуцсан мэргэжилтэн	Монгол дахь хөтөлбөр, WCS
Б. Байгалмаа	Орчуулагч	Монгол дахь хөтөлбөр, WCS
Т. Батсүх	Жолооч/ Туслах	Монгол дахь хөтөлбөр, WCS

АРГА ЗҮЙ

Тус сургалт семинар нь нэг өдөр хагастай үргэлжилсэн бөгөөд сургалтын илтгэлүүд төдийгүй хэлэлцүүлгүүд богино байсан ч өмнөх сургалтаас бид илтгэл, хичээлүүд нь богино, анхаарал татсан, үлгэрчилсэн байх нь тэдний хувьд сонирхол татахуйц гэтгийг олж харсан юм. Бүлгийн ажлуудаар зэрлэг амьтдад тулгарах нөлөөллүүдийг гаргахад чиглэсэн байсан бөгөөд сургалтын эхний өдөр идэвхтэн байгаль хамгаалагчид хэрхэн мониторинг хийж мэдээ цуглуулсан, бүлгийн ажилд тусгасан зэрлэг амьтдад тулгарах нөлөөлөл зэргийг хооронд нь харьцуулан богино хэмжээний илтгэлүүдийг тавьсан. Энэ нь нөхөрлөлийн газар нутагт түшиглэсэн зэрлэг амьтдын хамгааллын хувьд бүлгүүд зорилго, зорилтуудаа тусган өөр өөр категорын дор өөрсдийн газар нутагт тохиолдох нөлөөллүүдийн жагсаалтыг гаргасан бөгөөд оролцогчид нь 5 өөр категори хийн дараагаар тэд нөлөөллүүдийг хэлэлцэн ярилцсан.

Үдээс хойш байгалийн нөөц дэх нөлөөллийн тухай үлгэрчлэн үзүүлсэн үзүүлбэр дээр тулгуурлан мэдээллийн хуудсаа дуусган, нөлөөллүүдийг идэвхтэн байгаль хамгаалагчдын оролцоотойгоор тэмдэглэн жагсааж, хөгжүүлэн хийж гүйцэтгэсэн бөгөөд түүнийг сургалтын дараа буцаж очоод хэрхэн гүйцэтгэхийг нь бид дараагийн сургалтаар харах болно. Түүнийг үлгэрчилсэн үзүүлбэрийн үр нөлөөгөөр байгалийн бусад нөөц ба тэдгээр нөлөөллүүдийн баримтуудыг тэмдэглэхээр ашиглах боломжтой.

Уулзалт ярилцлагын явцад Зэрлэг амьтдад нөлөөлөх хууль ба хууль бус тестийг ИБХ нар хийсэн бөгөөд нөхөрлөлийн ахлгч нартай нь хамтгэдний ур чадварыг үнэлэх зорилгоор үнэлгээний формыг хийсэн.

Уулзалт ярилцлагын нээлт болон оршил

Д. Дагвасүрэн болон Анн Винтерс

ДМНИБХХ-оос захирал Д.Дагвасүрэн 9-р сарын 27ны өглөө уулзалт ярилцлагыг нээснээр эхэллээ. Дараа нь Анн Винтерс нөхөрлөлийн ахлагч нарт хандан уулзалт ярилцлагын үйл ажиллагааг тоймлон танилцуулсан.

Идэвхтэн байгаль хамгаалагчийн ажил үүргийн тодорхойлолт

С. Болорцэцэг

Идэвхтэн байгаль хамгаалагч гэдэг нь байгаль орчныг хамгаалах, түүний нөөц баялгийг зохистой ашиглах, нөхөн сэргээхэд тавих хяналтыг тухайн орон нутагт хэрэгжүүлэхэд туслух үүрэг хүлээсэн, баг, сумын болон дараах шатны удирдлагуудаар хүлээн зөвшөөрөгдсөн 18-аас дээш насны монгол улсын иргэн байх юм.

Ажлын талбар нь тал хээр байх бөгөөд хариуцан ажиллах газрын хэмжээ нь 125,0 га бөгөөд ховор зүйл амьтан, хэт ашигласан газрын хувьд хэсэгчлэн хариуцуулан өгч болох ба хэрэв тус газар нь Улсын Тусгай Хамгаалттай Газар бол Хамгаалалтын Захиргаанаас хариуцах газрын хэмжээг заана.

Ажлын чиг

1. Байгаль орчны хууль тогтоомжуудыг удирдлага болгох
2. Иргэдийн ан агнах, байгалийн нөөц баялгийг ашиглах зөвшөөрөл шалгах
3. Зөвшөөрөлгүй, хураамж төлөөгүй тохиолдолд үйл ажиллагааг зогсоох
4. Нөөц баялгийн хууль бус үйлдэлд акт бичиг баримтжуулан байгаль орчны хяналтын улсын байцаагчид шилжүүлэх
5. Байгалийн гамшиг тохиолдох үед зохих шатны Засаг даргад мэдээлэх
6. Сургалт сурталчилгаа ухуулга хийх
7. Хог хаягдлын нэгдсэн цэг тогтоох
8. Булаг шанд усны эхийг хамгаалах, орон нутгийн хамгаалалтанд авахуулах
9. Байгаль орчны чиглэлийн төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллах
10. Жил бүрийн ажлын үр дүнгээ сумын Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчдийн хуралд танилцуулан, тайлангаа Аймгийн Байгаль Орчны Албанд ирүүлэн дүгнүүлнэ.
11. Улсын байцаагч, байгаль хамгаалагч нарын удирдлага доор ажиллана.

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

Орон нутагт ажиллаж байгаа идэвхтэн байгаль хамгаалагч нар шударгаар ажиллаж гарсан (гарч болох) зөрчлийг илрүүлж мэдээллэх гол үүрэгтэй бөгөөд цаашид ард иргэдийг байгаль хамгаалах ажилд татан оролцуулж ажлын цар хүрээгээ өргөжүүлэх нь та бид бүгдийн ажил гэдгийг мартаж болохгүй.

Баян түмэн сумын Байгаль орчны байцаагч Н. Эрдэнэбаатар хэлэхдээ *“Идэвхтэн байгаль хамгаалагч өөрөө л хууль тогтоомжоо олж уншиж судлах хэрэгтэй бөгөөд зөрчлийн талаар харсан, сонссоноо хэлж байх шаардлагатай. Зөрчил үнэндээ их байдаг ч ажил учраас тодорхой журмын дагуу хүнтэй харьцахдаа хүртэл цэгцтэй, харьцааны соёлтой байж ажлаа хийж гүйцэтгэх ёстой.”*

Урамшуулал

Идэвхтэн байгаль хамгаалагчдыг унаа, бие хамгаалах болон холбооны хэрэгслээр хангах үүргийг Сумын Засаг Дарга шийдвэрлэнэ. Хэрэв хууль бус ажлыг мэдээллэсэн, илрүүлсэн тохиолдолд зөрчил гаргагчид ногдуулсан торгуулийн 15%-иар урамшуулах ба өндөр амжилт гаргасан 10 идэвхтэн байгаль хамгаалагчийг жил бүр шалгаруулж Байгаль Орчны Сайдын нэрэмжит шагналаар шагнана.

Сумын Засаг Дарга нар амжилт гаргасан 1 идэвхтэн байгаль хамгаалагчийг Аймгийн Засаг Дарга 3 идэвхтэн байгаль хамгаалагчийг шалгаруулж Засаг Даргын нэрэмжит шагналаар шагнана.

Зэрлэг амьтдыг хамгаалахад Идэвхтэн байгаль хамгаалагчид юу хийж чадах вэ: Олон Улсын судалгаанаас

Доктор. Антони Лайнам

Зэрлэг амьтдыг худалдаалан нийлүүлэгчид болон худалдан авагч нарын дунд гинжин холбоо байдаг байна. Энэ байдал нь асуудал үүсгэж байгаа бөгөөд учир нь Монгол оронд зэрлэг амьтан, ургамлыг маш өндөр түвшинд тэтгэх боломжгүй популяци, хуулийн дорой байдал болон элдэв өвчин халдварлалт, шувууны томуу халдварлах зэрэг бэрхшээлүүд байна. Үр дүн нь хэд хэдэн зүйлд мөхлийн аюулыг авчрах эхлэл болно.

Нөхөрлөлийн байгаль хамгаалагч нар зэрлэг амьтдын хувьд хууль бус худалдаа, хулгайн анг цөөрүүлэхэд тусалж чадах бөгөөд жишээ нь зүүн Камбодиа улсад хувь хүмүүсийг заримдаа саатуулах болон тэдний буруу үйл ажиллагааны эзэд болох худалдагч, хулгайн анчдыг сэжиглэн, тэдний талаарх мэдээллийг орон нутгийнхан байгаль хамгаалах чиглэлээр ажилладаг хөдөлгөөнүүдэд хэлж тусладаг. Мөн хойд Миамарт орон нутгийн хүмүүс зэрлэг амьтдын талаарх хууль бус үйл ажиллагаанд хяналт тавьж байгаль хамгаалагчдын бүлгүүдэд мэдээлэл өгдөг. Харин монгол оронд зэрлэг амьтны махаар худалдаа хийх бөгөөд тухайлбал цагаан зээр, монгол тарвага, идлэг шонхор, спорт агнуур чиглэлээр тул загасанд, ангийн үсний худалдаагаар саарал чоно зэрэг амьтад дээр бэрхшээлүүд тулгараад байна.

Иймээс тал хээрийн нүд, чих нь нөхөрлөлийн идэвхтэн байгаль хамгаалагчид бөгөөд тэд зочилон ирж буй хүмүүсийн тэмдэглэл болон ажиглалтуудыг хийж чадах ба зүүн бүсэд зэрлэг амьтдын хууль бус гэмт хэргийн төлөв байдлын дүр зураг бий болж буй нь байнга тэдний тэмдэглэл болох төдийгүй зэрлэг амьтдын хууль бус гэмт хэргийг хориглох болон юу тохиолдож байгааг харж чадна.

Мөн нутгийн иргэд нь зэрлэг амьтдын хууль бус гэмт хэргийн эсрэг хандлагатай байх хэрэгтэй бөгөөд тэд сумын байцаагч ба орон нутгийн цагдаа нарт мэдээллийг байнга өгч чадна.

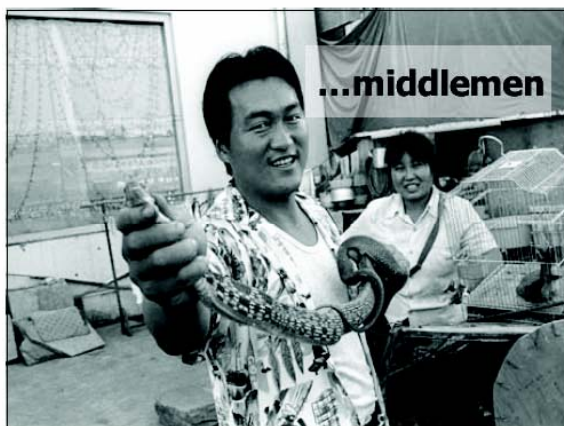
Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

Нөхөрлөлийн байгаль хамгаалагчид зэрлэг амьтдыг хамгаалахад хэрхэн туслах вэ

Зэрлэг амьтдын хууль бус худалдаанд хулгайн анчид оролцох нь...

Зуучлагч

Худалдан авагч

Энэ нь яагаад асуудал болж байна вэ?

Монгол оронд бэрхшээл тулгарч буй зэрлэг амьтад

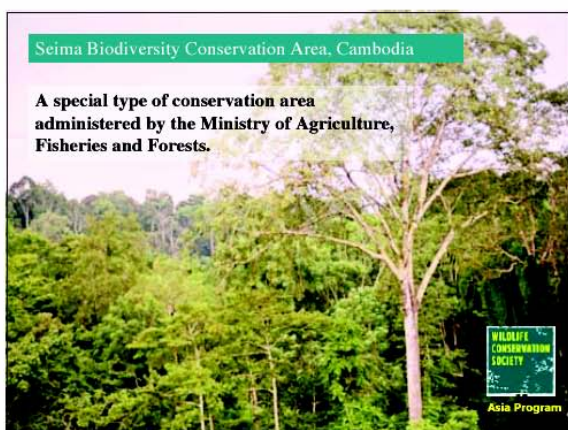
Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

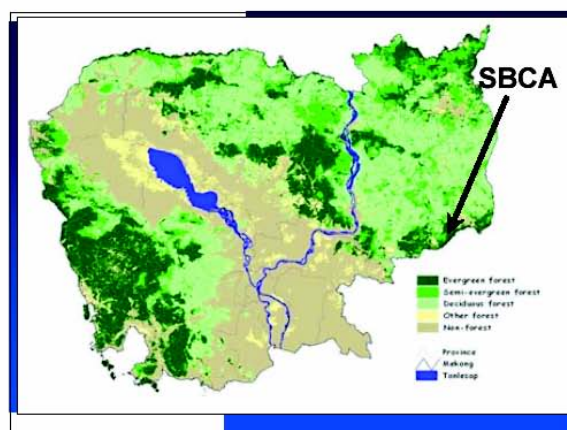
Зорилго: Хулгайн ан багасгах
Хууль бус худалдааг цөөрүүлэх
Замын хөдөлгөөнийг бууруулах

Нөхөрлөлийн байгаль хамгаалагчид
яаж тусалж чадах вэ?

Биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах
газар нутаг Сеймиа, Камбоидиа

Камбоидиа дахь тусгай хамгаалалттай
газар нутаг

Зэрлэг амьтад

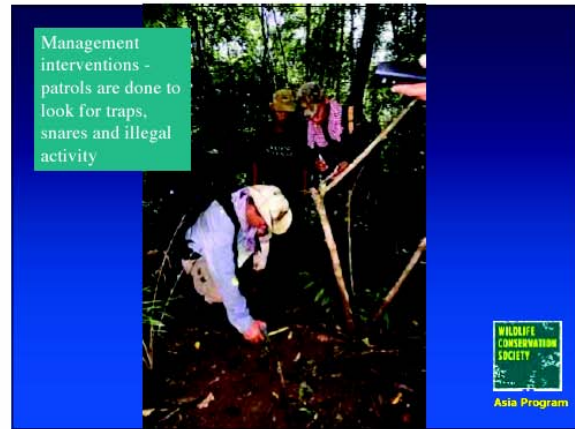

Биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах
хөтөлбөр, Seima

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

Зэрлэг амьтанд тулгарч буй бэрхшээл

Эргүүлийн үеэр хууль бус үйл ажиллгаа:
хавх болон урхи илрүүлэх нь

Хөндлөнгийн менежмент: Эргүүл
үеэр тулгарсан хулгайн анчид ба
анчдын зам

Зэрлэг амьтдын худалдаа

Хил дамнасан худалдааг цөөрүүлэх

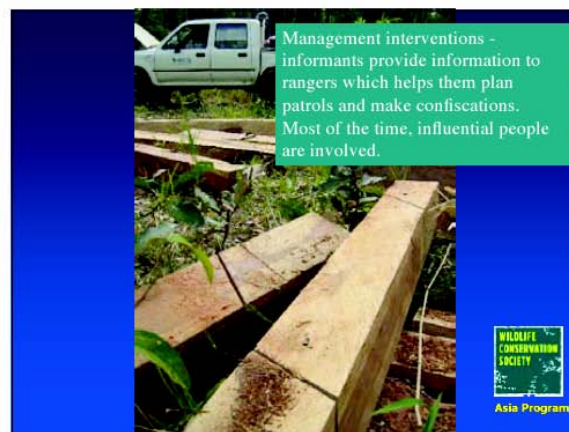

Эргүүл хяналтын үеэр

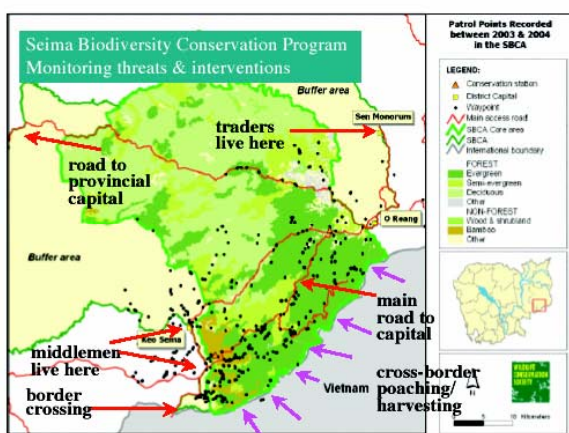
Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

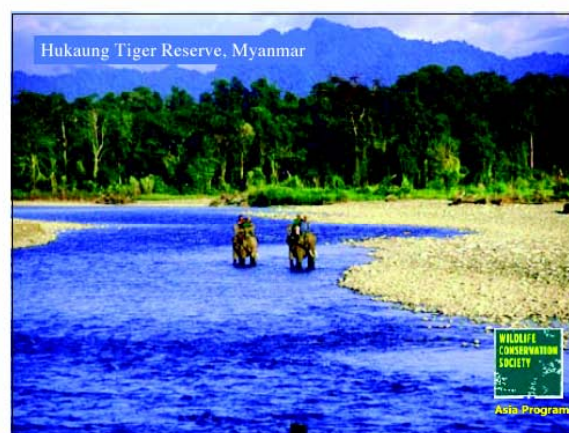
Ой хамгаалал

Эргүүлийн үеэр

Сейми дахь биологийн төрөл зүйлийг
хамгаалах хөтөлбөр

Миамар дахь барын нөөц газар

Барын дэлхий дэх томоохон нөөц
газар

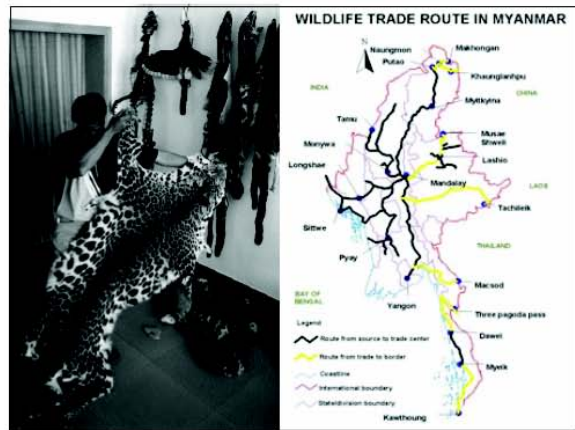

Барын амьдрах орчин

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

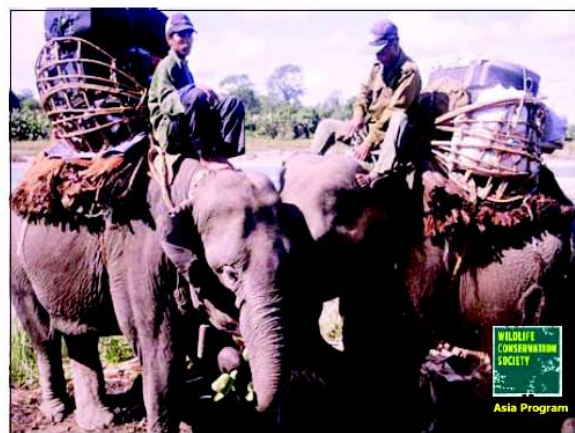
Бэрхшээлүүд

Миамар дахь зэрлэг амьтдыг худалдаалах замууд

Хятад улс дахь хилийн худалдаа нь томоохон асуудал болж байна

Байгаль хамгаалагчид эргүүл хийж буй нь

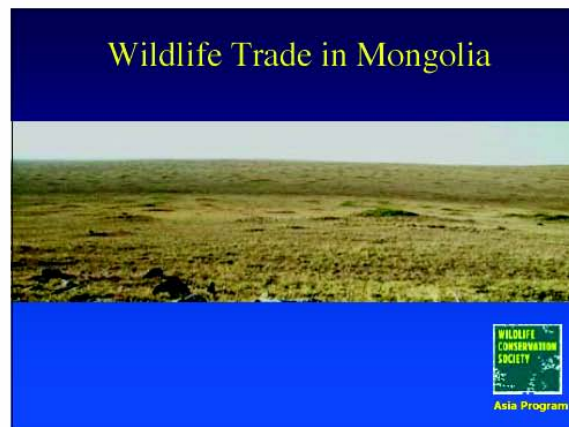
Байгаль хамгаалагчид

Ажилчдын хувьд хээрийн дадлага хийх

Байгаль хамгаалагч бүрийн
мэдлэг дээшлүүлэх сургалт

Монгол улс дахь зэрлэг амьтдын
худалдаа

Fur Trade

- Largest (volume and value)
- International Market
 - China
 - Russia (limited)
- Species
 - Marmots to Snow Leopards

Ангийн үсний худалдаа

Medicinal Trade

- Increases
 - Domestic & International
- Markets
 - China and Korea
- Species
 - International: bear gall bladder, siaga horn, wolf parts, musk deer glands, red deer, snow leopard
 - Domestic: marmot, wolf, badger, corsac fox, brown bear, muskrat, roe deer, musk deer, hedgehog, snow leopard, Pallas' cat and Daurian partridge

Анагаах ухааны худалдаа

Game Meat Trade

- Domestic
 - Large Increases?
 - Local Markets
 - Restaurants
- Species
 - Marmot
 - Gazelle
 - Moose
 - Altai snowcock

Ан гөрөө, махны худалдаа

Trophy and Sport Hunting

- Increasing popular
- Promoted by Ministry of Nature and Environment
- Lack of community benefit
- Quotas often exceed recommendations

Тусгай зориулалтын болон спорт
агнуур

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

Нөхөрлөлийн байгаль хамгаалагчид зэрлэг амьтдын хувьд хэрхэн хандах вэ

Цагаан зээр (*Procapra gutturosa*)

Монгол тарвага (*Siberian marmot*)

Идлэг шонхор (*Falco cherrug*)

Тул загас (*Hucho taimen*)

Саарал чоно (*Canis lupus*)

БҮЛГИЙН АЖИЛ I

Ажиглагчид/ИБХ-ын нөлөөллийн талаарх мэдээлэл болон тэмдэглэл

- Багууд хамгааллын зорилтуудыг жагсаасан.
- Багууд болж хуваагдсан.
- Зэрлэг амьтан, ургамлын бүтээгдэхүүн, уул уурхай, усны нөөц болон шувуу, загас зэрэгт үзүүлэх нөлөөлөлийн жагсаалтыг гаргасан.
- Багууд дээрх 5 хэсгийн дагуу ажилласан.

Баг 1 – Зэрлэг амьтадад үзүүлэх нөлөөлөл

Цагаан зээрийн хувьд (Procapra gutturosa):

- Хулгайн анчид
- Хадлан бэлтгэж эхэлснээс бэлчээрт нөлөөлсөн
- Байршил нутагт нь малчид болон малын тоо ихэссэн
- Уст цэг дутагдах
- Цаг агаарын нөлөө
- Цагаан зээрийн ангийн зөвшөөрлийн хянах

Монгол Тарвага (Siberian marmot):

- Хавхаар барихыг хуулиар хориглох хэрэгтэй. Үүнд эрх зүйн шинчлэл хийж хавх олноор илрүүлэх тоолонд урамшуулал өгөх хэрэгтэй
- Арьсыг нь зах зээлд борлуулахыг бүрмөсөн хориглох, тухайлбал үнэг, хярс
- Тэдгээр амьтдыг агнасаар үлийн цагаан оготно ихэссэн нь бэлчээр доройтож байна
- Хил гаалийн шалгалт муу
- Түймэр гарснаар амьдрах орчин доройтон амьтад дайждаг
- Зэрлэг амьтдын амьдрах газар өөр сумын, багийн айлууд нүүж ирдэг

Тэмдэглэл:

- 1) *Чух эко тур Орчны бүсийн зөвлөл Чинбат:* ИБХ-ийн 15%-ийн урамшуулал нь удаан байх тул хавх урхи олж илрүүлсэн тохиолдолд урамшуулал өгөх нь зүйтэй.
- 2) *Тосон хулстай БНГ-Байгаль хамгаалагч Амараа:* Тосон хулстай БНГ нь идлэг шонхор болон зээрийн нутаг бөгөөд мал аж ахуй байрладаг хадлан авдаг газар болоод байна. Үүний статусыг нь дээшлүүлэн БЦГ болгох хэрэгтэй гэж бодож байна.

Баг 2 – Ургамлын зүйлүүдэд үзүүлэх нөлөөлөл

	Малчдын нөхөрлөлийн бүлэг		
	Ганга	Буянт	Хулсан шанд
1. Таван салаа (<i>Plantain</i>)	+	+	+
2. Гишүүнэ (<i>Rhubarb</i>)	-	+	+
3. Нохойн хошуу (<i>Rosa Canina or Dog rose</i>)	+	+	+
4. Хар өвс (<i>Black grass</i>)	+	-	-
5. Чихэр өвс (<i>Licorice- Glycyrrhiza glabra</i>)	+	+	+
6. Таана (<i>Wild leek</i>)	+	+	+
7. Мангир (<i>Wild onion</i>)	+	+	+
8. Ганга (<i>Thymus Vulgaris</i>)	+	+	+
9. Алтанзул (<i>Yellow Tulip, genus Tulipa</i>)	-	+	+
10. Улаалзгана (<i>Redcurrant</i>)	-	+	+
11. Сөд өвс (<i>Burnet, genus Sanguisorba and Poterium</i>)	+	+	+
12. Бургас (<i>Willow</i>)	+	-	+
13. Мойл (<i>Wild bird cherry, Prunus padus</i>)	+	-	-
14. Нарийн сараана (<i>eggplant of Redcurrant</i>)	+	-	-
15. Дэрэвгэр жиргэрүү (<i>root of ESteppe grassplant</i>)	+	+	+

Эерэг нөлөө:

1. Анагаах ухаан
2. Хоол хүнс
3. Гоо сайхны бүтээгдэхүүн
4. Малын тэжээл
5. Малын хашаа барин ахуй амьдралдаа ашиглах

Ялангуяа дараах ургамлууд: таван салаа, нохойн хошуу, чихэр өвс, таана, мангир, сөд, нарийн сараана

Ховордож буй ургамлууд: Гишүүнэ, бургас, мойл, улаалзгана, алтанзул, ганга ахуйн зориулалтаар ашигладаг.

Зүйлүүдийг ховордоход юу нөлөөлж байна вэ?

- Уур амьсгал
- Нүүдэл хийхгүй байдалтай холбоотойгоор бэлчээрийн талхлагдал үүсч байна. (нүүдэл хийж байх)
- Ургамлын зүйлийн тоо цөөрсөн
- Хэт ашиглалт их
- Нөхөн сэргээлт хангалтгүй
- Малын сүрэг: ямааны тоо толгой ихэсч байна.
- Түймэр
- Хог хаягдал /цаас, гялгар уут/

Тайлбар:

- Малын тоо толгойд зохицуулалт хийх хэрэгтэй: Үүнд
- адуу 200-300
- үхэр 100-150
- тэмээ хэвийн байна

Баг 3 – Зэрлэг амьтад, байгалийн нөөцөд үзүүлэх уул уурхайн нөлөөлөл

- Бэлчээрийн доройтол, талхлалт
 - элсний нүүдэл
 - хөрсний эвдрэл
 - шороон шуурга
- Амьтдын амьдрах орчны хомсдол
- Хэт их агналт
- Газрын доорхи гүний усны нөөц багассан
- Нөхөн сэргээлт муу, хяналт сул
- Үлийн цагаан оготно ихэссэн
- Химийн хорт бодисын нөлөө ихэссэн
- Хүмүүсийн хэт төвлөрөлт
- Зэрлэг амьтдын халдварт өвчин
- Тээвэрлэлтээс үүсэх тоосжилт
- Нэг хайгуулын лицензээр олон жил үйл ажиллагаа явуулдаг

Орон нутагт учирч буй бэрхшээлүүд:

- Сум, баг болон холбогдох албан тушаалтны хариуцлага сул
- Орон нутагт мэргэжилтэн бэлтгэх сонирхолгүй
- Тухайн орон нутагт орлого ордоггүй
- Байгаль орчны чиглэлийн хариуцлага муу
- Холбоо хэрэгсэл байхгүй
- Мэдээлэл сул
- Дамжин өнгөрөх машин тэрэгнээс татвар авдаггүй
- Газрын тосны үйл ажиллагаатай холбоотойгоор иргэдийн мэдлэг муу
- Хил гаалийн хяналт сул
- Гадаадын компани орон нутагт хөрөнгө оруулалт хийдэггүй
 - худаг барьдаггүй, насосоор татаад дараа нь түүнийгээ булдаг
- Мал мах хямд авдаг
- Дарга, албан тушаалтан нь хахууль авдаг
- Байгаль орчны нөхөн сэргээлтийн санхүүжилт нь тодорхой бус
- Нутгийн иргэд газрын тосны үйл ажиллагаанд сэтгэл дундуур байдаг
- Нөхөн сэргээлт их удаан зарим амьтдын хувьд хор уршиг дагуулна
- Хойч үедээ үлдээх үүднээс хамгаалах хэрэгтэй гэж үзэж байна.

Баг 4 – Усны нөөцийн байдалд үзүүлэх нөлөөлөл

(Дагуурын шинэс, Чух эко тур, Баян ухаа)

	Өмнө	Одоо
1. Нуур	$2+2+10 = 14$	$0+2+1 = 3$
2. Булаг	$6+3+11 = 20$	$3+3+4 = 10$
3. Гол	$1+1+1 = 3$	$0+0+0 = 0$
4. Гар худаг	$10+8+1 = 19$	$15+10+6 = 31$
5. Кашкин худаг (Орос хуучин)	$0+4+3 = 7$	$0+2+0 = 2$
6. Моторт худаг (Хятад)	$0+3+1 = 4$	$1+1+0 = 2$

Сөрөг нөлөө:

- Цаг уурын дулаарал, хуурайшил
- Хэт ашиглалт- малчид төвлөрсөн

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

- мал ихэдсэн
- нүүдэл хийдэггүй
- органик бохирдол
- усны чанарын өөрчлөлт
- Хамгаалалтгүй, хашдаггүй, эвдэрсэн, тоногдсон
- Эрх зүйн зохицуулалтгүй
- Химийн бохирдлууд, уул уурхайнууд
- усны голидрол өөрчлөгдөж байна
- мод бэлтгэл
- түймэр
- Жишээ нь: Улз гол

Үр дагавар:

- Ууршилт ихэссэн бороо орохгүй
- Цэвэр ус ховордсон
- Загас, усны шувуудын амьдрах орчин доройтох
- Бэлчээр талхлагдаж цөлжилт эхэлсэн
- Ургамлын зүйлийн бүрдэл өөрчлөгдсөн
- Үлийн цагаан оготно ихэссэн

Бэрхиээлийг багасгах, даван туулах:

- Булгийн эхийг хамгаалах
- Мод тарих
- Малын тоо толгойг зохицуулах
- Загас үржүүлэх
- Бэлчээр эзэмшүүлэх
- Мэргэжлийн байгууллагад хандан усны нөөц бүхий газар нутаг бэлчээрийг судалж зураглал гаргаж сум захиргаанд тараан өгөх: үүнд: гар худгууд гаргах боломжтой газар гүний усны нөөцийг тогоох
- Бэлчээрийн тухай хуулийн хэлэлцлийг ард түмний саналын оролцоотойгоор авч үзэх /суурь зохион байгуулах/
- Нутгийн иргэд ард түмний мэдлэгийг зориуд бодлогоор зохицуулах /шашин, урлаг, боловсрол, кино, ном
- Усны цэг тогтоох
- Усны мониторингийн талаар мэдээлэл авах
- Малын органик бохирдолд анхаарал тавих

Баг 5 – Усны шувууд ба загасанд үзүүлэх нөлөөлөл

Усны шувуудад нөлөөлөх нөлөө:	одоо	ирээдүйд
1. Болжмор	хэд	доройтохгүй
2. Тагтаа	хэд	доройтож болно
3. Идлэг шонхор	ховор	ховордож болно
4. Бүргэд	хэвийн	хэвийн
5.Өвөгт тогоруу	ховор	ховордож болно
6. Нугас	ховор	ховордож болно
7. Алаг ээтэн	хэвийн	ховордож болно
8. Гангар хун	хэд	ховордож болно
9. Жороо тоодог	ховор	огт байхгүй болно
10.Хөхөө	ховор	ховордож болно

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

11. Тоншуул	ховор	ховордож болно
12. Шаазгай	ховор	ховордож болно

Загасанд нөлөөлөх нөлөө:

<i>Гол, мөрөн, нуур</i>	<i>өмнө</i>	<i>одоо</i>	<i>Бэрхиээл сөрөг нөлөө</i>
1. Улз гол	Жараахай, жижиг биетэн, мөнгөлөг хэлтэг	2007 онд ширгэсэн	амьдрах орчны өөрчлөлт, идэш тэжээл багассан
2. Дөч гол	Жараахай	1998 онд ширгэсэн	Найрлага муу, хэт агнуур
3. Их далай нуур	Жараахай, жижиг биетэн, мөнгөлөг хэлтэг, хясаа	загасны зүйл ихэссэн	Нуурын усны бохирдол байна
4. Бага нуур	Нялцгай биетэн	загасгүй	Малын хөл их, уул уурхайн хаягдал, хүн мал нь шувуудын популяцид нөлөөлж байна
5. Толин нуур	Жараахай, жижиг биетэн, мөнгөлөг хэлтэг	муудсан	Загасаар хооллодог шувууд ховордсон. Шувуудын нүүдлийн зам өөрчлөгдөж байх шиг байна.
6. Өвөгт хар нуур	Нялцгай биетэн, мөнгөлөг хэлтэг	2004 онд ширгэсэн	
7. Хөх нуур	Нялцгай биетэн, мөнгөлөг хэлтэг	муудсан	Загасны хэрэгцээ ихэссэн, худалдаа ихэссэн
8. Чух нуур	Нялцгай биетэн, мөнгөлөг хэлтэг, хясаа	2006 оноос хойш загасгүй, ширгэж байна	Хяналт муу

Шувуу болон загасны зүйлүүдэд тохиолдох нөлөөлөл:

- Шувуудын нүүдлийн чиглэл өөрчлөгдсөн
- Хууль бус болон хуулийн дагуу ан агнуур
- Амьдрах орчин, хэв маяг, хамгаалалын талаарх мэдээлэл эсвэл сургалт дутмаг
- Зүйлийг хамгаалах санхүү дутмаг

Ажиглалтанд илэрэх зөрчлүүд – Хээрийн дадлага

Нөхөрлөлийн хамгаалагчид нь хууль бус болон ххуулийн дагуу явагдах үйл ажиллагааг дадлага ажилаар хэсэгчилэн тэдгээр бэрхшээлүүдийг харуулсан. Оролцогдын хувьд сургалтыг бататгах үүднээс 2 отог Хэлэн голын эрэгт байрлуулан барьсан. Энэ нь 1. хууль бус загас агнуур 2. хууль бус ургамал түүгчидын талаар байсан бөгөөд оролцогчид ихээхэн идэвхитэй байсан. Түүнчлэн тэд отог бүр дээр хэлэлцүүлэг хийн мэдээллээ тэдэглэн бичиж байсан.

Нөлөөллийн талаарх мэдээллийн хуудсанд юуг хамруулах вэ – Хэлэлцүүлэг

Хэдийгээр ийм ажлуудыг хийсэн ч тэд үүнийг ашиглахад төдийлөн дуусаагүй байна. Тони Лайнем байгалийн нөөц болон зэрлэг амьтадын талаарх мэдээллийн хуудас хэрхэн хийх талаар хэлэлцүүлэг хийсэн бөгөөд үүнд нь ерөнхий мэдээлэл, тээврийн хэрэгсэл, хүмүүс, зэрлэг амьтан ба ургамал, багаж хэрэгсэл, отог зэрэг хамаарагдана. Оролцогчид нь мэдээллийн хуудсанд 6 өөр хэсгүүдийг тусгасан: 1. ерөнхий мэдээлэл, 2. тээврийн хэрэгсэл, 3. хүмүүс, 4. Зэрлэг амьтан, ургамал, 5. багаж хэрэгсэл, 6. отог гэх мэт хэсгүүдээр хэлэлцүүлэг хийсэн.

БҮЛГИЙН АЖИЛ II

Мэдээллийн хуудас хийх- 6 хэсэг

1. Ерөнхий мэдээлэл

Байрлал	Өдөр	ИБХ нэр	Уртраг Өргөрөг	Цаг: -эхэлсэн -дууссан	Амьдрах орчин

2. Тээврийн хэрэгсэл

Тээврийн хэрэгслийн төрөл	Жолоочын нэр	Зориулалт	Машины марк & төрөл	Тээврийн хэрэгслийн гэрчилгээ, дугаар	Морь: Тамга & Зүс
■ Явган ■ Мориор ■ Моторт дугуй ■ Завь, сал <i>Тээврийн хэрэгсэл</i> ■ Жижиг тэрэг ■ Ачааны машин					

3. Хүмүүс

Аялалын зорилго	
Хаанаас.....	
Хаашаа.....	
Аялагчдын тоо	
Иргэний үнэмлэх /нэр, дугаар/	
Хүмүүсийн царай зүс, хувцас	
Ан амьтан барих, агнах зөвшөөрөлийн төрөл - Дуусах өдөр - Зөвшөөрлийн тоо хэмжээ	

4. Зэрлэг амьтан ба ургамал /Байгалийн баялаг/

Агнаж буй зорилго	
Зүйл	
Нас	
Эр, эм	
Тоо хэмжээ	
Агнаснаас хойшхи хугацаа	
Ул мөр	

5. Багаж хэрэгсэл

Багаж хэрэгслийн төрөл	Эзэмшлийн эрхийн бичиг	Тэмдэглэл
- Буу - Тор - Хавх - Загсны уурга - Төмөр утас - Усан завь - Шөнийн гэрэл		

5. Отог

Хүнтэй эсэх		Зөрчил	Хэр хугацааны өмнө?
Хүмүүс байсан/байгаагүй	Эд юмс байсан эсэх		

Ажиглалтыг хэзээ хийх вэ – хэлэлцүүлэг

Тосон хулстай БНГ-ын байгаль хамгаалагч Амараа: идэвхтэн байгаль хамгаалагчидын ажиглалт хийх хугацаа нь нөхөрлөлийн газар бүрт харилцан адилгүй бөгөөд зэрлэг амьтан, мал бусад малчид тус газар руу олноороо орж ирэх гэх мэт асуудлууд байдаг учир орон нутгийн удирдлагуудтай (Сумын байгаль орчны улсын хяналтын байцаагч) хамтран ажиллах хэрэгтэй байна гэжээ. Гишүүд аль улиралд ямар зүйлийн амьтанд ямар ямар сөрөг бэрхшээлүүд учрах болон ялангуяа намрын улиралыг чухалчлан авч үзэх хэрэгтэй.

Зэрлэг Амьтан Хамгаалах Нийгэмлэг нь идэвхтэн байгаль хамгаалагчидаас асууж байгаль орчин болон зэрлэг амьтдад тулгарах нөлөөллүүдийн талаарх мэдээллийг 3 сар цуглуулан 1-р сард Чойбалсан хотод болох ДМНИБХХ-ын жилийн эцсийн уулзалтын үеэр авчрахаар болсон. Түүнчлэн идэвхтэн байгаль хамгаалагчид болон сумын байгаль орчны улсын хяналтын байцаагч нарын оролцуулах сургалтын дараа эдгээр цуглуулсан мэдээллүүд дээр хэлэлцүүлэг хийж улмаар тулгарч буй нөлөөллүүдийн байршлыг Зэрлэг Амьтан Хамгаалах нийгэмлэгийн зайнаас тандан судлал/газарзүйн мэдээллийн системийн шинжээч зурагт буулгана.

Сонгосон 3 Нөхөрлөлүүдийн Илтгэл

“Зэрлэг Амьтдын Мониторинг ба Менежмент төлөвлөгөө” хэрхэн хийх талаар 3 нөхөрлөлийг сонгосон бөгөөд тэд өөрсдийн нөхөрлөлийн газар нутаг дахь зэрлэг амьтдын мониторинг, менежмент төлөвлөгөөгөө танилцуулсан. Идэвхтэн байгаль хамгаалагчид нь нөхөрлөлийн газар нутагт мориор зам дагуу 10 км явж зэрлэг амьтдыг тоолон тэмдэглэсэн. Мөн сонгосон газар тарвагыг 5минутын турш ажиглан 15 ìéíòð хүлээн тарваганы нүдэн байримжаагаар тоолох аргыг эзэмшин дадлага хийсэн. Энэ нь ажиглах хугацаа нь цагт 4 удаа гэсэн үг юм. Эдгээр мэдээлэлийг нөхөрлөл бүр ангийн улирал болон тарвага болон бусад амьтдын экологи зан төрхийн үүднээс тодорхой хугацааг сонгон хийх болсон бөгөөд ихэнхдээ хавар намрын улиралыг тэд сонгож байна.

Зэгстэй – ахлагч Энхцэцэг: Өглөө тарваганы тооллогоо хийсэн бөгөөд энэ нь 2 га орчим газар юм. Өмнө нь 2 дошин дээр тарвага байсан бол одоо 5-6 дош тарвага байна. Тус газар орчмоор нүүдлийн цагаан зээр байх ба өнгөрсөн зун өмнөх жилүүдээ бодвол арай илүү байсан.

Есөнэрдэнэ – идэвхтэн байгаль хамгаалагч Мөнхэрдэнэ: Өглөөний гараа дээрээс эхлэн тарваганы тооллогоо хийсэн бөгөөд энэ нь 8 га орчим газар юм. Өмнө нь (2002) 20 дошин дээр тарвага байсан бол одоо манай нөхөрлөлийн нутагт 30 аад дошин дээр тарвага байна. Нүүдлийн цагаан зээр 2002 оны үед байсан ба 2005 аас нүүдэллэн ирэхээ больсон.

Баянухаа – ахлагч Нацагдорж: нөхөрлөлийн ахлагч ирж ажлын чиглэлээ танилцуулсан бөгөөд идэвхтэн байгаль хамгаалагч нь хүндэтгэх шалтгааны улмаас ирсэнгүй. Мөн нөхөрлөлийн идэвхтэн байгаль хамгаалагчаар өөр хүн сонгогдсон байна.

Сургалтыг Дүгнэсэн Байдал Ба Хэлэлцүүлэг

- Зэрлэг амьтадад учирч буй хуулийн дагуу ба хууль бус ангийн нөлөөллийг давтах тест (Хавсралт III).
- Идэвхтэн байгаль хамгаалагчийн үнэлгээний хуудас – нөхөрлөлийн ахлагч нартайгаа хамтран хийж гүйцэтгэсэн (Хавсралт IV).

Хаалтын Үйл Ажиллагаа – Доктор. Энтони Лайнам

Идэвхтэн байгаль хамгаалагч гэж хэн бэ? Энэ хаалтаар хамгийн чухал нь хүмүүс сайн зүйлийг хийх, хариуцлагатай байгаль хамгаалагч нарыг бэлдэхэд анхаарлаа хандуулахыг зорьсон юм. Эдгээр хүмүүс нь хээр хөдөө ажлан байгаль орчноо дээдлэн хотын иргэдэд болон бусад хүмүүст мэргэжлийн үүднээс үлгэр жишээ үзүүлдэг. Тэд бол хамгаалагчид, цагдаа, мэдээ цуглуулагч, нөөцийн менежер, орон нутгийг хамгаалах ажилчид юм. Идэвхтэн байгаль хамгаалагчдын ажил үүргийн тухайд тус сургалт нь сайн байсан гэж бодож байна.

ҮР ДҮН

Уулзалт ярилцлагаар 23 хүмүүс оролцсон бөгөөд тэдгээрээс авсан санал асуулгын гол санаа нь тус сургалтын тараа ур чадвараа дээшлүүлэхэд чиглэсэн байлаа (Хавсралт II). Оролцогчид нь тус сургалтаар, ИБХ хулгайн ан, хууль бус худалдаа, эргүүлийг хийх болон хуулийн хэрэгжилтийн талаар юуг хийж чадах вэ гэх талаар сурахаар мэрийсэн (Асуулт 1, Хүснэгт 1). Бараг хагас оролцогчид бусад сургалтуудаар зэрлэг амьтдын талаарх мэдлэг эзэмшсэн (асуулт 2.1, 48%), ч өмнөх сургалтаар биш (35%) харин оролцогчдын тооны ач холбогдлоор үнэлж болох юм. Оролцогчдын ихэнхи нь Зэрлэг Амьтан Хамгаалах Нийгэмлэг (WCS) болон Биологийн Төрөл Зүйл Төсөл (ESBP) –дээс мэдээллүүдийг авч байсан (асуулт 2.2). Мөн оролцогчид нь газрын зураг болон луужин ашиглах тухай сургалтанд хамрагдаагүй (асуулт 2.3, 43%), эсвэл огт сургалтанд хамрагдаагүй (30%). Тэдгээр хүмүүс Биологийн Төрөл Зүйл Төслийн сургалт эсвэл WCS-ийн Монгол дхь Хөтөлбөрийн газраас 2007 онд явуулсан “Идэвхдэн байгаль хамгаалагчийн сургалт семинар”-ын үеэр олж авсан байна. Оролцогчдын талаас илүүтэй нь WCS, БТЗТ 2008 аль алианаас нь зэрлэг амьтдын болон мониторинг сургалтын талаарх анхан шатны ойлголт авчээ (асуулт 2.4, 52%). Оролцогчдын Зны нэг нь анхан шатны сургалтаар хяналт шалгалт болон зарим техникүүдийг хүлээн авсан (асуулт 2.5, 35%), ба тус сургалтаар юу ч сураагүй (30%). Ер нь оролцогчид WCS-ийн Монгол дхь Хөтөлбөрийн газраас 2007 онд явуулсан “Идэвхдэн байгаль хамгаалагчийн сургалт семинар”, БТЗТ-ийн болон Эко Ази Дээд Сургуулийн сургалтуудад тус тус оролцож байжээ.

Хүснэгт 1: Уулзалт ярилцлагын асуултанд 23 оролцогч хамаарагдсан бөгөөд энэ нь тэдгээрийн ур чадварыг сайжруулахаар зохиогдсон сургалтуудын талаар байсан.

Асуултын тоо / Оролцогчдын хариултын тоо

Харууны үнэмлэхүй хэрэгсэлт хэрэгсэлтийн үнэмлэхүй										
	1	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5				
Харуу	a	10	1	Өмнөх сургалт,	0	WCS/ДМНИБХХ	0	WCS/ДМНИБХХ	0	WCS/ДМНИБХХ
	b	21	45.1	WCS: зэрлэг	48.3	ИБХ сургалт V-	50.4	ИБХ сургалт V-	52.5	ИБХ сургалт V-
	c	11	7	амьтан ба	9	2007; Байгаль	4	2007; сургалт	6	2007; БТЗТ
	d	71	37.1	ургамал	31.3	хамгаалагч	32.4	Дорнод 2002;	28.5	Байгаль
	e	28	18	хамгаалал		сургалт 2001;		БТЗТ		хамгаалагч
			сургалт; БТЗТ	14	БТЗТ сургууль	7		10	сургалт 2001;	Эко Ази ДС

Уулзалт ярилцлагын төгсгөлд хулгайн ангийн зохицуулалтын талаарх тестийг хийж гүйцэтгэсэн бөгөөд үндсэндээ ИБХ-ын мэдлэгийг шалгахаар зорьсон юм (Хүснэгт 2; Хавсралт III). ИБХ-дын тестийн дундаж оноо 57% байсан. (оноо 0.8 – 0.3).

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

Хүснэгт 2: 2007 оны 9-р сарын 28 ны уулзалт ярилцлагын үеэр хулгайн ангийн зохицуулалтын талаарх ИБХ-ын хийсэн тестийн нийлбэр оноо.

Малчны нөхөрлөлийн бүлгүүд	ИБХ-ын нэрс	Тестийн оноо
Баянбүрд	Өлзийдүүрэн	0.8
Баянхангай	Пүрэвдорж	0.5
Баян ухаа	Нанзаддорж	0.8
Буянт	Гилэгсэнгэ	0.3
Чух нуур	Гүндэгмаа	0.7
Дагуурын шинэс	Дамдиндорж	0.5
Дэлгэр мөнх	Анхцэцэг	0.6
Есөн эрдэнэ	Мөнхбаатар	0.6
Ганга сөдөт	Сансартуяа	0.6
Хулсаншанд	Хүрэлтулга	0.4
Мойлт	Эрдэнэ	0.4
Зэгстэй	Батсайхан	0.6
Дундаж		0.57

9-10 ИБХ болон тэдгээрийн нөхөрлөлийн ахлагчид үнэлгээний формыг хийсэн ч ирээдүйд болох сургалт, уулзалт ярилцлага хэр үр дүнтэй байх зэргээс тэдний хүрсэн түвшин хамаарна. Тэд 14 асуултын дагуу 0-10 (10 хамгийн өндөр түвшин) хүртэл оноогоор өөрсдийгөө үнэлсэн:

1. ИБХ-ийн үүрэг хариуцлагыг ухамсарлаж, хэрэгжүүлдэг.
2. Байгалийн баялаг, зэрлэг амьтдад учирч буй үр нөлөөнд мониторинг хэрэгтэйг ойлгож байна.
3. Мониторингийн маягт хэрхэн ашиглахыг мэдэх эсэх
4. Хуваарь гаргаж хэзээ эргүүл хийхээ тодорхойлсон эсэх.
5. Зорилго зорилт хоёрын ялгааг ойлгосон эсэх
6. Зэрлэг амьтдын судалгааг яаж хийхийг мэдэх эсэх
7. Тарвагыг бүхэлд нь нэгжиж ажиглаж чадах ба мөн бие даан хийдэг эсэх
8. МНБ-ийн гишүүддээ байгалийн баялаг, зэрлэг амьтдын менежмент, хамгааллын тухай ярьж өгдөг.
9. Байгаль орчны хуулиудыг удирдлага болгодог
10. Зэрлэг амьтан, байгалийн нөөцийн нөлөөллийн талаарх тайлан бичих
11. Сумын Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчдийн хуралд тайлангаа танилцуулж, Аймгийн Байгаль Орчны Албанд ирүүлэн дүгнүүлдэг.
12. Байгаль орчны ТББ-уудтай хамтран ажилладаг
13. Хог хаягдлын нэгдсэн цэг тогтоох
14. Улсын байцаагч, байгаль хамгаалагч нартай ажилладаг эсэх

Ерөнхийдөө 14 асуултуудын дагуу одоогийн байгаа түвшингээ тэд багаар үнэлсэн ($x = 2.5$, 0 – 9 хүртэл; Хүснэгт 3). Тэдний хүрэх түвшин нь өндөр зэрэгийн чанарыг үзүүлж байна ($x = 6.6$, 0 – 10хүртэл).

ИБХ-чид ирээдүйд болох сургалт, уулзалуудаар энэ үнэлгээгаа сайжруулан хийх бөгөөд тогтмол хугацаатайгаар хийх болно гэж байсан. Тус уулзалт ярилцлагын гол түлхүүр нь ИБХ-д, нөхөрлөлийн бусад гишүүдийн хувьд хяналт шалгалтын хуудас байсан (Хавсралт V). Хүн бүр малчны нөхөрлөлийн газар нутагт байгалийн нөөцийг ашиглаж байгаа зөрчил болон зэрлэг амьтан ба байгалийн нөөцөд тулгарах нөлөөллийн мэдээллийн хуудсыг ашиглаж болно. Одоогоор идэвхтэй ажиллаж байгаа 14 ИБХ-д руу 10-р сард үүнийг илгээсэн. Тус мэдээллийг 1-р сар эсвэл 2-р сард зохиогдох уулзалтууд дээр газрын зургийн зураглалд оруулах юм. Малчны нөхөрлөлийн ахлагчид WCS-ийн

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

монгол дахь хөтөлбөрийн ажилчидтай тус сургалтын дараагийн өдөр уулзсан (Хавсралт VI).

Энэ уулзалтын туршид тэдний газар нутаг дахь зэрлэг амьтан болон байгалийн нөөцийн хамгаалалын талаарх, хэрхэн яаж хөгжүүлэх, тулгарч буй асуудлууд гэх мэт өөрсдийн дуу хоолойг хүргэсэн. Зарим нөхөрлөлүүд өөрсдийн нөхөрлөлийн газар нутагт зэрлэг амьтанболон байгаль хамгааллыг цаашид яаж хөгжүүлэх талаар санал солилцон Зэрлэг Амьтан Хамгаалах Нийгэмлэгтэй илүү ойр ажиллахыг хүсч байлаа.

Хүснэгт 3: ИБХ ба нөхөрлөлийн ахлагч нарын хамтдаа хийсэн үнэлгээний хэсэг бөгөөд 14 өөр газар нутгуудыг төлөөлөн 9 ИБХ-ын одоогийн болон хүрэхээр эрмэлзэж буй түвшингийн үнэлгээ.

Мэдэхгүй		Анхан шат			Дунд шат			Дээд шат			Мэргэжилтэн			
0		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			

Асуултын дугаар		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1 Нөхөрлөлийн нэр		Үнэлгээ													
<i>Зэгстэй</i>	Одоогийн түвшин	4	5	5	4	5	5	3	0	3	0	0	3	0	1
ИБХ нэр	Хүрэх түвшин	5	6	7	8	7	6	5	1	5	1	1	4	3	5
<i>Батсайхан</i>	Хүрсэн түвшин														
2 Нөхөрлөлийн нэр															
<i>Чух нуур</i>	Одоогийн түвшин	4	3	3	4	4	4	6	5	5	4	0	7	7	5
ИБХ нэр	Хүрэх түвшин	7	5	5	6	6	7	8	7	7	6	0	9	9	7
<i>Гүндэгмаа</i>	Хүрсэн түвшин														
3 Нөхөрлөлийн нэр															
<i>Дагуурын шинэс</i>	Одоогийн түвшин	6	6	6	6	6	6	6	6	9	6	6	6	6	6
ИБХ нэр	Хүрэх түвшин	9	9	9	9	9	9	9	9	10	9	9	9	9	9
<i>Дамдиндорж</i>	Хүрсэн түвшин														
4 Нөхөрлөлийн нэр															
<i>Баянухаа</i>	Одоогийн түвшин	4	4	0	4	4	3	4	3	4	4	0	4	0	0
ИБХ нэр	Хүрэх түвшин	7	7	4	7	7	6	7	6	7	7	4	7	4	4
<i>Нанзаддорж</i>	Хүрсэн түвшин														
5 Нөхөрлөлийн нэр															
<i>Хулсаншанд</i>	Одоогийн түвшин	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1	0
ИБХ нэр	Хүрэх түвшин	7	5	5	8	9	6	9	5	9	8	8	4	9	9
<i>Хүрэлтулга</i>	Хүрсэн түвшин														
6 Нөхөрлөлийн нэр															
<i>Дэлгэрманх</i>	Одоогийн түвшин	4	6	6	6	5	6	6	6	9	3	0	5	9	8
ИБХ нэр	Хүрэх түвшин	4	6	6	6	5	6	6	6	9	6	0	6	9	9
<i>Анхцэцэг</i>	Хүрсэн түвшин														
7 Нөхөрлөлийн нэр															
<i>Баянхангай</i>	Одоогийн түвшин	0	4	0	3	4	5	3	4	5	3	0	4	0	4
ИБХ нэр	Хүрэх түвшин	6	7	5	6	8	7	6	8	9	7	6	8	4	8
<i>Пүрэвдорж</i>	Хүрсэн түвшин														
8 Нөхөрлөлийн нэр															
<i>Буянт</i>	Одоогийн түвшин	4	0		0		1	1		0	0		1		0
ИБХ нэр	Хүрэх түвшин	7	8	5	9		8	8		5	6				8
<i>Гилэгсайхан</i>	Хүрсэн түвшин														
9 Нөхөрлөлийн нэр															
<i>Баянбүрд</i>	Одоогийн түвшин	0	5	0	2	4	4	2	5	5	7	0	4	0	4
ИБХ нэр	Хүрэх түвшин	5	7	6	4	7	8	6	8	7	10	6	7	3	7
<i>Өлзийдүүрэн</i>	Хүрсэн түвшин														

ДҮГНЭЛТ

Энэ уулзалт ярилцлага нь оролцогчдоор илүү ихийг бүтээлгэхэд гол зорилго оршиж байсан. Хэдий тийм ч эдгээр нь ирэх 12 сарын ажлын хийж бүтээхийн эхлэл болон.

Бид малчдын 14 идэвхтэй нөхөрлөлд хяналт шалгалтын хуудсыг тараасан. Нөхөрлөлийн газар нутаг дахь зэрлэг амьтан болон байгалийн нөөцөд тулгарсан зөрчлүүдийг 2008 оны 1-р сар эсвэл 2-р сард болох сургалтаар газрын зурагт оруулан дүрслэх болно. Зэрлэг амьтдын хууль бус ан, хуулийн хэрэгжилт, үр нөлөөтэй байх зэрэгт зөвлөгч хүмүүс туслаж чадах бөгөөд иймээс сумын байгаль орчны хяналтын улсын байцаагчтай ИБХ нь хамтран ажиллах нь чухал юм. Цаашид дээрх мэдээллүүдийг цуглуулсанаар мэдээллийнхэсэг үүсгэх бөгөөд үүгээр дамжуулан зэрлэг амьтдыг хамгаалахад бага зэрэг дөхөм болох юм.

Нөхөрлөлүүдийн газар нутагт зэрлэг амьтан, байгалийн нөөцөд түшиглэн цаашид менежмент төлөвлөгөөг хөгжүүлэх болно. Зэрлэг Амьтан Хамгаалах Нийгэмлэг нь нөхөрлөлүүдтэй хамтран хийх ажлууд төлөвлөн үргэлжлүүлэх болно.

ХАВСРАЛТ I: Уулзалт ярилцлаганд урьсан захиа

**ЗЭРЛЭГ АМЬТДЫГ ХАМГААЛАХ НИЙГЭМЛЭГ (WCS)-ИЙН
МОНГОЛ ДАХЬ ХӨТӨЛБӨРИЙН ГАЗАР**

8 сарын 30, 2007

Эрхэм малчдын нөхөрлөл танаа:

Зэрлэг Амьтдыг Хамгаалах Нийгэмлэгийн Монгол дахь хөтөлбөрийн хамт олноос та бүхнийг 9 сарын 27 болон 28-ны өдрүүдэд Дорнод аймгийн Чойбалсан хотноо болох сургалтанд урьж байна. Сургалтын эхний өдөрт WCS-ийн бүсийн зөвлөх Доктор Антони Линам болон бусад байгаль хамгаалагч нарыг бэлтгэх сургагч багш нар оролцож хичээл заах болно. Сургалт дараах сэдвүүдээр танилцуулга, хэлэлцүүлэг болон сургалтын жижиг үйл ажиллагаа явуулах юм. Үүнд:

- 1) Тухайн бүс нутагтаа идэвхтэн байгаль хамгаалагч нар нь зэрлэг амьтдын хамгааллын талаар юу хийж болох вэ;
- 2) Зэрлэг амьтдын хамгаалалд тавих хяналтын талаарх мэргэжлийн арга барилуудаас;
- 3) Зэрлэг амьтдыг хамгаалах менежмент төлөвлөлтийн алхмууд;

Өнгөрөгч 7-р сард малчдын гурван нөхөрлөлийг бүс нутагтаа бэлчээр болон зэрлэг амьтдын хамгаалал, менежментэд тавьсан зорилго зорилтуудыг нь үндэслэн Зэрлэг Амьтдыг Хамгаалах Нийгэмлэгийн Монгол дахь хөтөлбөртэй ойр хамтран ажиллуулахаар сонгосон билээ. Баян- Ухаа, Есөн-Эрдэнэ, Зэгстэй нөхөрлөлүүд нь зорилго зорилтоо нарийн бодож төлөвлөсөн ба тэдгээр нь хамгаалагдах зайлшгүй шаардлагатай асуудлуудтай тулгарсан бүс нутгуудад байдаг тул сонгогдсон билээ. Уг нөхөрлөлүүд WCS-ийн Монгол дахь хөтөлбөртэй хэрхэн хамтран ажиллаж, нутагтаа зэрлэг ан амьтдыг хамгаалах, хамгаалалд хяналт тавихад ямар үр дүн дэвшилэнд хүрч байгаа талаар сургалтын үед ярьж танилцуулна. Сургалт явуулахаас гадна WCS-ийн ажилтнууд 28, 29-ний өдрүүдэд үдээс хойшхи цагаар нөхөрлөлүүдтэй уулзах тул нөхөрлөлүүд WCS-ийн Монгол дахь хөтөлбөрийн ажилтнуудтай 26-ны үдэш То Ван буудалд хийх албан бус уулзалт дээр бүртгүүлнэ үү.

Нөхөрлөлүүдийн ахлагч болон идэвхтэн байгаль хамгаалагч нарыг уг сургалтанд хүрэлцэн ирнэ гэдэгт бид найдаж байна. Зэрлэг Амьтдыг Хамгаалах Нийгэмлэгийн Монгол дахь хөтөлбөрөөс унааны зардлыг нөхөн олгох ба нийгэмлэгээс байр, буудлын зардлыг гаргах боломжгүй тул хувь хүмүүс үүнийг зохицуулна уу.

Та бүхнийг сургалтанд оролцож, нутгийнхаа бэлчээр, зэрлэг ан амьтдын хамгаалал, түүнд тавих хяналт, менежментийн талаар хийж буй дэвшилтэт ажлуудын тухай сонсохыг хүлээх болно.

.....
Анн Винтерс
Байгаль Хамгааллын Биологич

Огноо

.....
С. Болорцэцэг
Байгаль Хамгааллын Биологич

Огноо

ХАВСРАЛТ II

ОРОЛЦОГЧДООС АВАХ САНАЛ АСУУЛГА

ИБХ нэр: _____

Огноо: _____

Нөхөрлөлийн нэр: _____

Дараах асуултанд хариулна уу: Таны хариултын дагуу сургалтыг өнөөгийн хэрэгцээнд нийцүүлэн сайжруулах болно. Мөн доорх асуултаас гадна нэмэлт тайлбар хийх, санал зөвлөгөө байвал бичнэ үү.

Асуулт тус бүрт хариултаа дугуйлна уу.

1. Энэ сургалтаас юу хүлээж байгаа тухай. Дараах сэдвээр шинэ юм сурлаа;

- a. ИБХ хууль хэрэгжүүлэх тухай
- b. Хэрхэн эргүүл хийх ба хуулийн хэрэгжилтэнд хяналт тавих
- c. зэрлэг амьтад, тэдний эд эрхтнээр хууль бус худалдаа эрхлэхийг хэрхэн зогсоох тухай
- d. зэрлэг амьтдыг хэрхэн хянах тухай

2. Сургалтын түвшин

2.1 Зэрлэг амьтдын хамгааллын талаар албан ёсны сургалтанд хамрагдсан эсэх

- a. Хамрагдаж байгаагүй
- b. Улсаас явуулсанд нь хамрагдаж байсан
- c. Гадны байгууллагаас явуулсанд нь хамрагдсан
- d. Гадаадад сургалтанд явсан
- e. Нутагтаа байцаагчаараа албан бусаар заалгаж байсан

2.2 Өмнө нь зэрлэг амьтдын хамгааллын сургалтанд сууж байсан бол юуны тухай байсан бэ?

.....

.....

.....

.....

2.3 Чиг баримжаа олох чадвар

- a. өмнө газрын зураг компас ашиглах талаар заалгаж байгаагүй
- b. газрын зураг, компас ашиглах талаар анхан шатны юм заалгаж байсан
- c. Газрын зураг, компас ашиглахыг заалгасан

Хэрэв та b буюу c-г дугуйлсан бол хэзээ хаана заалгасан бэ?

.....

2.4 зэрлэг амьтдыг таних, анхан шатны судалгаа хийх тухай

- a. Хэзээ ч заалгаж байгаагүй
- b. Анхан шатны хичээл заалгасан
- c. Гүнзгийрүүлсэн сургалтанд суусан

Хэрэв та в буюу с-г дугуйлсан бол хэзээ хаана заалгасан бэ?

.....

2.5 Эргүүл хяналтын тайлан гаргах ба хуулийн хэрэгжилт

- а. Би тайлан тооцооны талаар сурч байгаагүй
- б. Би анхан шатны хичээл заалгасан
- с. Би гүнзгийрүүлсэн сургалтанд хамрагдаж байсан

Хэрэв та в буюу с-г дугуйлсан бол хэзээ хаана заалгасан бэ?

.....

Бусад тайлбар

.....

.....

.....

.....

*АСУУЛГЫН ХУУДСЫГ БҮРЭН БӨГЛӨӨД СУРГАЛТЫН
БАГШДАА ӨГНӨ ҮҮ. БАЯРЛАЛАА!*

Сургалтын баг

ХАВСРАЛТ III

Зэрлэг амьтадад учирч буй хуулийн дагуу ба хууль бус ангийн нөлөөллийг давтах тест

ИБХ нэр: _____

Огноо: _____

Нөхөрлөлийн нэр: _____

Дараах асуултанд хариулна уу: Таны хариултын дагуу бид асуулт бүр дээр ажиллах болно. Энэ нь таны мэдлэг болон ажлын байдалд тань хэрэгтэй учир сэргээн сануулах гэсэн юм.

Асуулт тус бүрт хариултаа дугуйлна уу.

1. Доргыг 10 сарын 15 нд ахуйн зориулалтаар хавх тавин барих

- e. Хуулийн дагуу
- f. Хууль бус
- g. Тодорхой хугацаагаар агнахыг хориглосон
- h. Хэлж мэдэхгүй

Тайлбар:

.....
.....

2. Цагаан зээрийг 4 сард ахуйн зориулалтаар агнах нь зөв үү

- a. Хуулийн дагуу
- b. Хууль бус
- c. Тодорхой хугацаагаар агнахыг хориглосон
- d. Хэлж мэдэхгүй

Тайлбар:

.....
.....

3. Тарвагыг ахуйн зориулалтаар 9 сараас 10 сарыг дуустал хугацаанд агнах

- a. Хуулийн дагуу
- b. Хууль бус
- c. Тодорхой хугацаагаар агнахыг хориглосон
- d. Хэлж мэдэхгүй

Тайлбар:

.....
.....

4. Өвөл 1 сард ахуйн зориулалтын нэг зөвшөөрөлтэйгээр 2 улаан үнэг, 3 хярс агнах

- a. Хуулийн дагуу
- b. Хууль бус
- c. Тодорхой хугацаагаар агнахыг хориглосон
- d. Хэлж мэдэхгүй

Тайлбар:

.....
.....

5. Үйлдвэрийн зориулалтаар 11 сард хилийн цэргийн ангийхан бор гөрөөсийг агнах

- a. Хуулийн дагуу
- b. Хууль бус
- c. Тодорхой хугацаагаар агнахыг хориглосон
- d. Хэлж мэдэхгүй

Тайлбар:

.....
.....

6. Гадаадын жуулчин 11 сарын сүүлээр ирж тусгай зөвшөөрлөөр зэрлэг гахай агнан соёо авхаар иржээ.

- a. Хуулийн дагуу
- b. Хууль бус
- c. Тодорхой хугацаагаар агнахыг хориглосон
- d. Хэлж мэдэхгүй

Тайлбар:

.....
.....

7. Хар сүүлт зээрийн махыг Олон Улсад үйлдвэрийн зориулалтаар гаргахаар Монгол улсын Засгийн газар 2007 онд гэрээ хийжээ.

- a. Хуулийн дагуу
- b. Хууль бус
- c. Тодорхой хугацаагаар агнахыг хориглосон
- d. Хэлж мэдэхгүй

Тайлбар:

.....
.....

8. Биологчид судалгаа шинжилгээний зориулалтаар хавх тавин 3 шилүүс барин генетикийн дээж авах

- a. Хуулийн дагуу

- b. Хууль бус
- c. Тодорхой хугацаагаар агнахыг хориглосон
- d. Хэлж мэдэхгүй

Тайлбар:

.....
.....

9. Агнуурын амьтан агнах, барих гэрээ, эрхийн бичиг тусгай зөвшөөрлийн загварыг хэн батлах вэ?

- a. Засгийн газар
- b. Улсын их хурал
- c. Байгаль Орчны Яам батална
- d. Хэлж мэдэхгүй

Тайлбар:

.....
.....

10. Хэн агнуурын амьтан агнах барих эрхтэй вэ?

- a. Насанд хүрсэн МУ-ын иргэн
- b. Холбогдох хууль тогтоомжийг судалсан, ангийн буу эзэмших эрхийн үнэмлэхтэй, зохих журмын дагуу зөвшөөрөл авсан иргэн
- c. Холбогдох хууль тогтоомжийг судалсан, ангийн буу эзэмших эрхийн үнэмлэхтэй, 18 нас хүрсэн иргэн
- d. Хэлж мэдэхгүй

Тайлбар:

.....
.....

Тестийг хийж гүйцэтгэсэнд баярлалаа ...

Сургалтын баг

ХАВСРАЛТ IV

Идэвхтэн байгаль хамгаалагчийг үнэлэх маягт

Нэр: _____

Өдөр: _____

Нөхөрлөлийн нэр: _____

Үнэмэлэх авсан эсэх: _____

Мэдэхгүй	Анхан шат			Дунд шат			Дээд шат			Мэргэжилтэн
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ямар ч туришлагагүй, урьд нь энэ ажлыг хийж байгаагүй	Үүрэг даалгаврыг хараахан бие даан гүйцэтгэх чадваргүй, алдаа гаргадаг			Үүрэг даалгаврыг бие даан гүйцэтгэдэг ч зааварчилгаа хэрэгтэй, алдаа гаргана			Үүрэг даалгаврыг олон удаа бие даан гүйцэтгэж байгаа, алдаа маш цөөн			Бусдыг сургах чадвар туришлагатай, асуудлыг шийдвэрлэдэг

ЧАДВАР	Гүйцэтгэх түвшин		
	Одоо байгаа түвшин	Хүрэх түвшин	Хүрсэн түвшин
1. ИБХ-ийн үүрэг хариуцлагыг ухамсарлаж, хэрэгжүүлдэг.			
2. Байгалийн баялаг, зэрлэг амьтдад учирч буй үр нөлөөнд мониторинг хэрэгтэйг ойлгож байна.			
3. Мониторингийн маягт хэрхэн ашиглахыг мэдэх эсэх			
4. Хуваарь гаргаж хэзээ эргүүл хийхээ тодорхойлсон эсэх			
5. Зорилго зорилт хоёрын ялгааг ойлгосон эсэх			
6. Зэрлэг амьтдын судалгааг яаж хийхийг мэдэх эсэх			
7. Тарвагыг бүхэлд нь нэгжиж ажиглаж чадах ба мөн бие даан хийдэг эсэх			
8. МНБ-ийн гишүүддээ байгалийн баялаг, зэрлэг амьтдын менежмент, хамгааллын тухай ярьж өгдөг.			
9. Байгаль орчны хуулиудыг удирдлага болгодог			
10. Зэрлэг амьтан, байгалийн нөөцийн нөлөөллийн талаарх тайлан бичих			
11. Сумын Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчдийн хуралд тайлангаа танилцуулж, Аймгийн Байгаль Орчны Албанд ирүүлэн дүгнүүлдэг.			
12. Байгаль орчны ТББ-уудтай хамтран ажилладаг			
13. Хог хаягдлын нэгдсэн цэг тогтоох			
14. Улсын байцаагч, байгаль хамгаалагч нартай ажилладаг эсэх			

ХАВСРАЛТ V

НӨЛӨӨЛЛИЙН ТАЛААРХ НӨХӨРЛӨЛИЙН МЭДЭЭЛЛИЙН ХУУДАС

1. Ерөнхий мэдээлэл							
Ажиглагчийн нэр:				Өдөр:			
Байрлал:							
Байр зүй ¹ :	Өргөрөг: N		Уртраг: E				
Цаг:	Эхэлсэн			Дууссан			
Амьдрах орчин:							
2. Тээврийн хэрэгсэл							
Төрөл:	☐ явган; ☐ мориор; ☐ моторт дугуй; ☐ суудлын машин; ☐ ачааны машин; ☐ завь; бусад:						
Машины дугаар/морины тамга:							
Хийц ба загвар:				өнгө:			
3. Хүмүүс							
Аялагчдын тоо:	ЭР		ЭМ				
Жолооч/удирдагчийн нэр:							
Таних мэдээлэл:							
	иргэний үнэмлэх #, жолоочын үнэмлэх #, бусад.						
Хүмүүсийн гадаад төрх:							
Аялалын зорилго:							
	Хаанаас:			Хаашаа:			
Тэмдэглэл:							
4. Зэрлэг амьтан ургамал ба байгалийн бусад нөөц							
Амьтны зүйл:							
Нас:							
Хүйс (Эр/Эм):							
Сэгийн тоо :							
Сэгийн нас (# өдөр):							
Арьс/махны тоо:							
Жин (кг):							
Бусад:							
Тэмдэглэл:							
5. Багаж хэрэгсэл							
	ГАЛТ ЗЭВСЭГ		ХУТГА	ХАВХ	ТОР	ЗАГАСНЫ УУРГА	БУСАД
Тоо:	автомат буу		тоо:	тоо:	тоо:	тоо:	
	автомат биш буу		урт:	төрөл:	төрөл:	төрөл:	
	винтов						
	гар буу		см				
Эзэмшигчийн сертификат:							
Сонссон/Ажигласан:							
Тэмдэглэл:							
6. Отог							
	☐ хүнтэй; ☐ саяхан орхисон; ☐ хуучин орхисон; ☐ мэдэхгүй; бусад:						
Зөрчил:	☐ ТИЙМ ☐ ҮГҮЙ		ЮУ, ХЭЗЭЭ:				
Хүмүүс байсан :	☐ ТИЙМ ☐ ҮГҮЙ		¹ :				
Байсан эд юмс:							
Тэмдэглэл:							

ХАВСРАЛТ VI

Сургалтын Тэмдэглэл Ба Саналууд

Сургалтын гол чиглэл нь идэвхтэн байгаль хамгаалагчдад зориулсан мэдээллийн хяналтын хуудас гаргах байсан. (Хавсралт V). Нөхөрлөлийн газар нутагт тулгарах байгаль орчны болон зэрлэг амьтдын талаарх нөлөөллүүдийн мэдээллийг тэнд тусган тэмдэглэх юм. Энэ хуудсыг бид идэвхтэй ажиллаж буй 14 нөхөрлөлд илгээсэн бөгөөд 2-р сарын 21нд болох уулзалт дээр дэлгэрэнгүй ярина.

Түүнчлэн бид тус нөхөрлөлүүдийн газар нутгийг хамарсан 200.000 масштабтай газрын зургийг “Дорнод Монголын Нутгийн Иргэдийн Байгаль Хамгаалах Холбоо”-оор дамжуулан илгээсэн. Мөн идэвхтэн байгаль хамгаалагч болон нөхөрлөлийн ахлагч нарын дунд үнэлгээний хуудас тараан өгч тэдний хариултуудыг авсан. Энэ нь тус сургалтын тухайд болон дараа дараагийн сургалтуудаар тэдний түвшинд хэрхэн өөрчлөлт гарсныг мэдэх боломжтой. Бидний хувьд энэ нь анхны үнэлэлт бөгөөд зэрлэг амьтдын талаарх тестийг семинарын төгсгөлд хийж тэдний хуулийн мэдлэг хэр байгааг мөн үнэлсэн.

Албан бус ярилцлага: Нөхөрлөлүүдийн санал, хүсэлт

Тосон Хулстай БНГ-ын Байгаль хамгаалагч

1. Номергүй улсын бүртгэлгүй машин хулгайн ан хийж байгаа тохиолдолд хэрхэн арга хэмжээ авах вэ?
2. Өөр баг, сумын малчид /харъяалал өөр малчид/ бусдын нутаг руу малтайгаа отор хийхээр орж ирэх бөгөөд энэ тохиолдолд ямар арга хэмжээ авах вэ?

Чух нуурын Орчны бүсийн зөвлөлийн гишүүн Чинбат, Амараа /Тосон Хулстайн БНГ/

1. Хавх урхыг ИБХ нар их идэвхитэй олныг илрүүлдэг. Үүнд нь урамшуулал өгвөл зүгээр гэж бодож байна. Учир нь хавх, урхи нь нүх дошоор нь хомроглон устгадаг.
2. Хавх урхыг бүрэ мөсөн хуулиар хориглох хэрэгтэй.
3. ИБХ нарт ховор болон нэн ховор гэхдээ хулгайн бизнест өртдөг ургамлын нэрсийн жагсаалттай өнгөт зураг хэрэгтэй

Дагуурын шинэс ахлагч Дамдиндорж

1. Хар зах дээр хууль бус арьс эд эрхтний худалдаа байдаг бөгөөд үүнийг хуулиар зогсоох хэрэгтэй. Үүнийг холбогдох газарт нь уламжилж өгнө үү?
2. Дашбалбар суманд 1990-1999 оныг хүртэл дараалан 7 жил түймэр гараад өнгөрсөн хавар дахин гарсан. Тэд санамсаргүй байдлаасаа гаргадаг гэж үзэж байна. Сүрэлний хогоо шатаах гэх мэт: иймээс Орос монголын 2 улсын хоорондын хил орчмын бүсийн тэр гэрээг сэргээн харж өгөөч.
3. Түймэр унтрадаг багаж хэрэгсэл ямар үнэтэй, хаанаас авч болохыг мэдэж өгөөч
4. Сумын байгаль орчны албаны ажилчид, болон сумын удирдлагуудын дунд сургалт хийх хэрэгтэй байна. Учир нь тэд хамтран хулгайн ан хийдэг.

Баян Ухаа нөхөрлөл /Угтамын БНГ/

1. Чоныг ахуйн зориулалтаар төлбөргүй агнаж болно гэсэн заалт байгаа боловч ТХГН дээр яах вэ?
2. Услалтын систем ямар үнэтэй болох, хаанаас авч болох талаар мэдэж өгөөч?

Зэгстэй нөхөрлөл

1. Бэлчээрийн хууль тогтоомжын талаар мэдээ авах хүсэл байна.
2. ИБХ-ын энгэрийн тэмдэг, үнэмэлэхээ хаанаас авах вэ?

Малчдын Нөхөрлөлд Түшиглэсэн Байгаль Хамгаалах Төсөл

3. Уул уурхай, ашигт малтмалын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгж, хувь хүмүүсийн хувьд нөхөн сэргээлтийн тал дээр хууль дүрэм юу байна, олж авах хэрэг байна.
4. Үүнтэй холбоотойгоор тэмцдэг байгууллагууд байна уу, олж өгөөч
5. Сонин, монголын радиотой хатарсан нэвтрүүлэг болон, сонингийн бичвэр /Хүмүүс сонин/ хөдөө ихэнхдээ радио сонсдог.

Мойлт нөхөрлөл

1. Хавар үржлийн үед нь тарвагыг нутагшуулах ямар вэ?

Бага хүрээ нөхөрлөл

2. Нөхөрлөлийн гадна оршиж байгаа тохиолдолд ИБХ нь бусдад, хулгайн анд шаардлаг тавьж болох уу эсвэл зөвхөн нөхөрлөлийн газар орчимд л эрхтэй юу?

Дэлгэрмөнх нөхөрлөл

1. Зарим нөхөрлөлийн хэмжээнд хуульд зааснаасаа илүү хэмжээний газар авсан тохиолдолд 2 ИБХ ажлуулж болох уу?
2. Нөхөрлөл хэрхэн үүсгэн байгуулагдах болон ямар хууль тогтоомжыг мөрдлөгө гарсан талаар хууль олж авах хүсэлтэй байна.
3. Нөхөрлөлийн ИБХ нь заавал бүрэн дунд боловсролтой байх уу?
4. Тайлангаа хэнд хаана өгч байх вэ? Мөн ТХГН дээр оршин байгаа нөхөрлөлийн хувьд ИБХ нь тайлангаа хаана хэнд өгөх вэ?

Бусад саналууд

- Жимс, хүнсний ногоо тарих гарын авлага
- Сонирхолтой байгалийн киног мэдээллийн төвдөө авах

Эрхэм таны байгалиа хамгаалах ариун үйлсийн төлөө !

Улаанбаатар 2007